СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації
slovo.prosvita.com.ua
ч. 36 (309)
8–14 вересня
2005 р.
ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Фото Олександра Галати

МАТИ МОВИ – РІДНА УКРАЇНА

З ПОЕТИЧНОГО БЛОКНОТА

* * *

Мати мови — рідна Україна,
Києва й Полтави голоси.
В слові твого страдницького сина
Скільки є сердечної краси!
Скільки є любові і відваги,
Мужності і гніву — на віки!
Ні, не зможуть віщуни і маги
Замінить шевченківські рядки.
Мати мови — славна Україна...
Запоріжжя і плаї Карпат,
Чорномор'я чарівна перлина.
Кряж донецький —
степу вірний брат.
Все з'єдналось
в материнськім слові:
Гук козачий, говори слобід,
Ніжні колорити у вимові,
І санскрит непогасний слід.
Он Поділля, мов розквітла гілка,
Зводить в небо пісні дивосвіт,
Як весна з бентежного узгірка,
Чисті луни котяться у світ.
Мати мови — щедра Україна,
Хоч була обкрадена не раз.
Будь соборна, волею єдина,
Як могутній заповів Тарас!

ШЕВЧЕНКОВЕ ЧОЛО

Круте чоло Шевченкове,
Крутюще,
Як світанкове небо з-під грози
Крізь ніч встає,
за всі наруги дужче,
Не знебулось від кременю-сльози.
Могутній гнів, важкі невсипні думи
Його рубали для усіх віків
Так, щоб творець
дивився не минулим —
Сьогоднішнім у серце пломенів.
Щоб він, поставши
над страшні гармати,
Світам вістив, не гаснучи в імлі,
Що "буде син, і буде мати,
І будуть люде на землі".
Круте чоло Шевченкове,
Крутюще,
Як божий день,
як вічний біг планет,
Наснажене любов'ю, всюдисуще,
Людським стражданням
виповнене вщерть.
І як, скажіть, на нього
не молитись —
Таке ж бо серце і таке чоло
Раз на віку могли лише з'явитись,
Щоб серце України ожило,
Щоб ожили степи, озера, ріки,
Забуте слово,
Непокірний Дух.
Зведись, чоло, тривожне і велике,
Благослови народу віщий рух!

ТО БУЛА Б НЕПРАВДА

Повірте, люди, —
то була б неправда,
Коли б Шевченка не пізнав народ,
Коли б його розпука і відрада
Від панських захлинулися щедрот,
Коли б він зрадив,
ну, хоч на хвилину,
На мить якусь, на цяточку одну
Своє життя, свій посвіт, Україну,
Глибоку гайдамацьку давнину.
Ні! Що ви? Навіть думать страшно,
Що ми б його не мали. Боже мій!
Він світоч наш — і мова вічна наша
З його болючих зіткана надій.

КОБЗАР НА ХОРТИЦІ

Хортице,
Які круті граніти,
Кровію політі!
Січе... Січ...
Хто ми є?
Чиї ми, люде, діти?
Входять жовті трави в глупу ніч.
Хортице!
Прийшов я поклонитись
Лицарям із Лугу — клич-не-клич...
Знов Кодак, Вовниги, Ненаситець,
Та на скосі посивілий сич.
Справді, брате,
чи ж смачна картопля,
Саджена отут в козацький прах?
Тихе лихо ходить, як голобля,
По уже пропащих головах.
Де ж ти? — ні,
не чути?! — запорозтво.
Третій відділ. Допит. Каземат.

... Світить місяць у вікно
так гостро,
Десь пороги, плачучи, гримлять.

АЛЬМА-МАТЕР

Старенький корпус університету.
Весна. Філологічний факультет.
Де чуть, як вік наш
повертав планету
До інших днів,
і звершень, і прикмет.

Жилось нелегко вченому й поету...
Голодний вітер нам
гортав конспект,
І ми, відчувши пору бистролету,
В людську юрму
збігали на проспект.
Крок Гончара ще чутний
в коридорах...
Прислухайсь-но:
чита професор Гай.
О юносте,
не встигнувши, встигай

Усе збагнути. Буря — в осокорах,
В розкриті вікна —
дзвоном — водограй.
А скільки ж див там,
за Дніпром, в просторах!

Сергій БУРЛАКОВ

Контрреволюція чи очищення влади?
Стор. 2

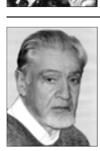
Володимир Войтенко: "Коротке життя селян"
Стор. 5

Василь Стус: "Я — звинувачую ГБ"
Стор. 7

Віталій Пономаренко: "Досягши значного результату, спортсмен знає, як діяти далі"
Стор. 12

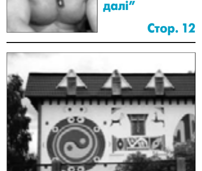
Мандрівки вихідного дня: долучайтесь!
Стор. 14-15

ПАМ'ЯТІ ВЕЛИКОГО ДЕРЖАВНИКА

ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Відповідно до Розпорядження Президента України Віктора Ющенка з ініціативи товариства "Просвіта", керівництва, наукових і краєзнавчих організацій Волинської області в червні 2005 р. у Луцьку й Володимирі-Волинському проведено низку наукових і культурно-освітніх заходів із метою вшанування пам'яті видатного державного діяча України-Русі, фундатора Галицько-Волинської держави князя Романа Мстиславича (з нагоди 800-річчя його смерті). Нижче ми наводимо виступ кандидата історичних наук, автора книги "Роман Мстиславич і його доба" Олександра Борисовича Головка на "круглому столі" науковців і краєзнавців, який відбувся у Володимирі-Волинському.

800 років тому в столиці одного з давньоруських князівств — у Галичі — з'явився новий князь. Замість померлого князя Володимира Ярославича до влади прийшов князь сусідньої Волині Роман Мстиславич. Подія означала не тільки зміну династії в краї. Фактично було об'єднання Волині і Галичини в один державний комплекс, який науковці ще в XIX ст. назвали Галицько-Волинською державою, а зараз усе частіше називають державою Романа та Романовичів.

Із цього часу Роман не тільки зміцнює свої позиції у Галичині, а докладає зусиль для поширення впливу своєї держави на схід, де взяв під контроль усе Середнє Придніпров'я з центром у Києві. Володарем майже всіх південноруських (українських) земель Роман був останні п'ять років свого життя. За цей час він здійснив низку важливих заходів, які знайшли відбиття в ідейно-політичному житті держави. Невипадково, що про Романа склалися легенди, що поширювалися як у давньоруському, так і литовському, польському та половецькому фольклорі. В уявленні простого мешканця Русі князь Роман передусім був прогресивним державним діячем, який опікувався своєю державою та її мешканцями, боровся проти князівських усобиць і боярських бунтів, був захисником Батьківщини від нападів агресивних сусідів, насамперед кочівників-половців. Згадки про Романа у пам'ятках Німеччини, Візантії та Франції свідчать про масштаби його діяльності, вплив її на міжнародне життя середньовічного суспільства, великий авторитет самого галицько-волинського володаря.

Далеко не всі сторінки життя Романа добре відомі. Через лаконічність джерел деякі сторінки його політичної біографії дискусійні, деякі — загадкові. Особливо це стосується дитинства й молодих років життя князя. Роман народився від шлюбу князя Мстислава Ізяславича і польської княжни Агнеси в князівському місті Переяславлі (на річці Трубіж). Предками князя були Володимир Святославич — хреститель Русі, його син Ярослав, який отримав прізвисько Мудрого, Володимир Всеволодович Мономах, а також (по материнській лінії) всі найвідоміші польські князі й королі з династії П'ястів. Дитинство здебільшого він провів на батьківщині матері — у Польщі.

Відомий український історик першої половини XX ст. С. Томашівський писав, що Роман провів значну частину дитинства в Польщі й Німеччині, що не могло не вплинути на його політичний світогляд і духовну культуру. При дворі краківських князів Роман отримав традиційну для тогочасної польської знаті освіту. Виховання в двох культурно-релігійних середовищах наклало відбиток на князя. Він був руським за духом князем, але не був чужим і для католицького світу, мав у Польщі багато родичів, знайомих симпатиків.

1167 р. батько Романа Мстислав Ізяславич став київським князем. У цьому ж році закінчилося дитинство чотирнадцятирічного Романа. Він повернувся на Русь, і незабаром направлений до Новгорода Великого намісником. Тоді у цього міста були досить складні стосунки з сусіднім Суздальським князівством. Це князівство тоді було дуже сильним в економічному і військовому плані. Від війська суздальського князя потерпав батько Романа Мстислав. Проте взимку 1169—70 рр. під стінами Новгорода величезне військо суздальців на чолі з князем Андрієм Боголюбським неочікувано зазнає величезної поразки. Сталося це 25 лютого 1170 р. Захоплені суздальці та їхні союзники були змушені сплачувати новгородцям за звільнення з полону великий викуп. Із приводу цієї події на півночі у Новгородському краї зберігся цілий цикл дум про князя Романа.

Восени 1170 р. після смерті батька Роман повертається на Волинь, де були родинні землі його сім'ї. У цей час протягом майже двох десятиліть він поступово набирає сили, причому у своїй діяльності часто покладається більше на дипломатію, ніж на меч. Фрагментарні відомості джерел свідчать, що на початку 80-х років йому вдалося до Володимирського на Волині удільного князівства приєднати Берестейське. Із цього часу Роман фактичний лідер серед волинських князів. Він часто стає на чолі коаліцій цих князів у походах. Є версія, зокрема, що в 1186 р. Роман брав участь у спільному поході руських князів проти половців на чолі з ханом Боняком. Саме ця активна південна діяльність і стала причиною того, що Роман згадується разом з іншими князями у величезній пам'ятці "Слові о полку Ігоревім": "А ты, буй Романе, и Мстиславе! Храбрая мысль носить вашь умь на дело. Высоко плаваеши на дело въ буести, яко соколь на ветрехь ширяяся, хотя птицю вь буйстве одолети. Суть бо у ваю железныи паробци подъ шеломы латиньскыми. Тьми тресну земля, и многы страны Хинова, Литва, Ятвязи, Деремела, и Половци сулици своя повръгоша, а главы своя подклониша подъ тыи мечи харалужныи".

Смерть у жовтні 1187 р. галицького князя Ярослава Володимировича Осмомисла роздмухала полум'я громадянської війни в Галичині, іскри від якої розлетілися по всій південній Русі, розпалюючи багаття міжкнязівських протиріч. Під час цієї війни Роман зробив першу спробу завоювати Галич. Ця спроба була невдала. Виборюючи Галич, Роман ледь не втратив Володимир. Але у вкрай важкій ситуації Роману все ж вдалося повернутися до рідного міста. Правда, на десять років був вимушений відкласти свої плани щодо Галича. 90-ті роки — час подальшого зміцнення позицій на Волині. У цей же час Роман активно воює з володарями князівств Південної Русі. У Придніпров'ї він володів частиною Київської землі. Роман посилює свій вплив на сусідню Польщу, допомагає в утриманні краківського столу князю Казимиру II та його дітям. 1202 р. на запрошення киян Роман пішов походом на Київ, мешканці якого відкрили волинсько-галицькому війську ворота. Також Роман здійснив низку походів на південь проти половців.

Тоді ж Роман створив прообраз великої держави. Для зміцнення її він уклав низку важливих угод, перш за все з Польщею і Угорщиною. Наприкінці життя князь Роман розробив план подолання усобиць на Русі, створив програму створення потужного державного утворення, фундаментом якого й була його Галицько-Волинська держава.

Олександр ГОЛОВКО

«ПІД ЕГІДОЮ УКРАЇНСЬКОГО КОМІТЕТУ КРАЄЗНАВСТВА»

ДЖЕРЕЛА

Під такою назвою у Кам'янці-Подільському вийшла друком монографія Віктора Прокопчука.

Автор розкриває панораму краєзнавчого руху на Правобережній Україні переважно в 20-і—на початку 30-х років XX століття. Зокрема він висвітлює культурницьку й краєзнавчу діяльність "Просвіти".

У червні 1917 року відбувся перший з'їзд відроджених "Просвіт". Він виробив тактику дій і структуру просвітницьких організацій: губернські "Просвіти", повітові філії, осередки на місцях — у містах і селах.

Наприкінці літа 1917 року в Україні діяло понад 2000 "Просвіт".

Київська "Просвіта" мала бібліотеку, агітаційну, лекторську, видавничу й театральну комісії, сприяла виданню творів М. С. Грушевського, М. П. Драгоманова, С. О. Єфремова.

Практично в усіх селах Васильківського повіту діяли "Просвіти". На Переяславщині навіть окремі сільські "Просвіти" нараховували 80—250 членів кожна.

Із початком роботи Кам'янець-Подільського українського університету там теж був організований осередок "Просвіти", куди входили викладачі й студенти. Їхня робота мала науково-дослідницький характер. Вони також організували українознавчі курси, які тільки протягом літа 1918 року прослухало 250 осіб.

"Просвіти" засновували й фінансували школи; формували бібліотечні фонди; відроджували українські свята та обряди; популяризували минуле краю, його фольклор, етнографічні знання; всіма засобами пробуджували у широких масах інтерес до краєзнавства, виховуючи на героїчних сторінках минулого.

З кінця 1921 по лютий 1922 року кількість "Просвіт" зросла з 4003 до 4500. Вони об'єднували близько 400 тисяч українців-патріотів.

Але в липні 1920 року політбюро ЦК КП(б)У ухвалило директиву на "завоювання" "Просвіт" — зміну їхніх завдань і функцій. А коли це не вдалося, було організовано тиск на них, морально-політичну і фінансову блокаду. Всеукраїнська нарада завідуючих відділами губкомів партії в лютому 1922 року вирішила: "Репрезентуючи інтелігенцію, ці "Просвіти" являють собою величезну загрозу Радянській владі і всьому пролетаріатові на селі". Розпочалося цькування кадрів, закриття установ. Наприклад, у Жванці, на Кам'янеччині, повітовий партпрацівник вигнав членів "Просвіти" з приміщення, замкнув його. Такі ж акції відбулися в Кульчіївцях, Руді, Мукші Боршковецькій. Комуністична влада заміняла "Просвіти" повністю підпорядкованими їй селянськими будинками. 1923 року в селах залишилося 573 "Просвіти". Незабаром і вони припинили існування.

Певну краєзнавчу роботу з початку 1920-х років проводили просвітницькі організації на теренах України, які захопила Польща. Луцька "Просвіта" відкрила 17 травня 1921 року книгарню "Нива", створювала бібліотеки й популяризувала українську книгу, зокрема історичну.

Директор Луцької чоловічої гімназії Іван Власовський очолював у "Просвіті" культурно-освітню секцію, а 1921 року на просвітянському з'їзді його було обрано головою Ради товариства "Луцька повітова Просвіта". Він досліджував історію освіти Волині, публікував краєзнавчі розвідки в пресі. Здобув авторитет, який 1928 року привів до обрання його депутатом польського сейму.

1932 року Луцька повітова "Просвіта" разом із 134 філіями була закрита польською владою.

Популяризацією минулого краю займалася Рівненська "Просвіта". Один із її засновників і голова Антон Невинський у луцькій газеті "Громада", рівненській "Службовик", співредактором яких був, публікував матеріали з історії, етнографії й фольклору, власні літературні твори. 1930 року він був обраний депутатом сейму.

Кременецька "Просвіта" відкрила в повіті 90 читалень, займалася видавництвом, відзначала Шевченківські дні.

1920 року "Просвіта" була заснована в Почаєві. Активну роль у її діяльності відіграв Семен Жук, громадський і політичний діяч, публіцист, краєзнавець. 1930 року він за свою діяльність був ув'язнений у Дубенській в'язниці. Повернувшись через 2 роки, осів у Лаврі, де його дядько був архімандритом, опрацьовував архівні матеріали, написав і видав "Короткий історичний нарис Почаївської Успенської Лаври". Семен Жук був заарештований 1941 року і розстріляний НКВС 26 червня.

1936 року були заборонені 170 просвітницьких організацій Кременеччини.

Проте наприкінці 20-х— у 30-ті роки, коли розгромлене репресіями в радянській частині Правобережної України краєзнавче життя пішло на згортання, на захопленій Польщею частині Західної Волині воно набирало розмаху. Українські краєзнавці там мали можливість працювати в офіційних структурах, публікувати свої дослідження і живити український національний дух ідеєю боротьби за визволення.

Книга Віктора Прокопчука "Під егідою Українського комітету краєзнавства" розрахована на істориків, краєзнавців, учителів, студентів, працівників архівів, музеїв, усіх, кого цікавить історіографія українського краєзнавства.

Анатолій ЗБОРОВСЬКИЙ

ПАМ'ЯТНИК КОБЗАРЮ НА ВІННИЧЧИНІ

Фото Оксани Лантух

ПОДІЯ

Вінниччина вшанувала генія української нації Тараса Шевченка відкриттям його пам'ятника у Гайсині приуроченого святкуванню 14-ої річниці Незалежності України.

Фінансування побудови бюста Кобзареві взяла на себе мерія м. Гайсин, за що особлива подяка міському голові Олександру Цвігуну. Ідею встановлення пам'ятника Шевченкові подали уродженці Гайсинського краю — Петро Лантух (нині проживає на Житомирщині) та Микола Дмитренко (м. Київ). Її підтримали гайсинчани, і нещодавно пам'ятник було урочисто відкрито на території гімназії. А біля нього посаджено деревця калини, що стали початком гаю біля пам'ятника.

Автори бюста — скульптори Олександр Скобліков (м. Київ) та Петро Лантух — підприємець, уродженець с. Кущинці Гайсинського району.

На відкритті погруддя Кобзареві виступили представники державних органів влади Вінниччини, депутати, учасники художньої самодіяльності, громадські діячі. Зі столиці України приїхали на свято Галина Ільєва — журналістка, співачка, науковець (Національна радіокомпанія України) та Микола Дмитренко — кандидат філологічних наук (ІМФЕ ім. М. Рильського НАНУ), які теж сказали своє слово на урочистому відкритті.

Галя ІЛЬЄВА

КОНТРРЕВОЛЮЦІЯ ЧИ ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ?

Фото Г. Оборської

Події, які розгортаються з середини минулого тижня, одні називають контрреволюцією, інші — очищенням влади. Однозначно, вперше після приходу до влади нової команди публічно й на найвищому рівні держави мала місце надзвичайно гостра й резонансна політична й кадрова криза. Очевидно, криза назрівала давно, а її останнім детонатором стали події навколо НЗФ аж до громадських безпорядків, влаштованих у Нікополі. Навіть рішення Вищого господарського суду про незаконність купівлі заводу в держави структурою, підпорядкованою зятеві екс-президента Кучми, не вгамувало сторін. Навпаки — тріщина у владній команді розширилася до повного провалу. Збори акціонерів НЗФ, у яких брали участь представники Уряду й Фонду держмайна, й де переобралося керівництво підприємства, оголошуються недійсним. І не лише "скривдженим" Віктором Пінчуком, але й головою Фонду держмайна Валентиною Семенюк. Начебто контрольний пакет акцій НЗФ ще не став власністю держави, хоча місяць тому пані Семенюк запевняла в протилежному, а постанови двох судів чітко визначали державну власність. Не дивно, що в ЗМІ з'явилася інформація, що пані Семенюк і Соціалістична партія України, інтереси якої вона лобіює попри статус держслужбовця, має прямий фінансовий зиск від відтягування зміни керівництва заводу, оскільки нібито Віктор Пінчук щомісяця перераховує на рахунок СПУ сотні тисяч, а подекуди й мільйони доларів. Відтак заступник міністра промислової політики пан Геращенко назвав пані Семенюк винною у дестабілізації ситуації навколо НЗФ. Тим часом пані Богословська, на "Озиме покоління" якої пан Пінчук витратив куди більші кошти, аніж на купівлю НЗФ, разом із самим зятем екс-президента очолює "революцію" в Нікополі, змушуючи працівників заводу під погрозою звільнення "захищати" завод в особі згаданого Пінчука й провокуючи сутички з правоохоронцями. Про участь у конфлікті іншого серйозного владного гравця засвідчує присутність у Нікополі "правої руки Порошенка" (за висловом Прем'єр-міністра) Юрія Кармазіна, який нещадно критикує Уряд і тим самим підбурює людей на протистояння. З підконтрольні Пінчукові телеканали переривають своє мовлення і вмикають прямий ефір із "революційного" Нікополя. У конфлікт змушений втрутитися Президент, який критикує Уряд і доручає Прокуратурі й Міністерству юстиції розв'язати конфлікт, ба, більше — перевищує повноваження, наказавши негайно змінити керівництво заводу, призначене з погодження Уряду. Проте Юлія Тимошенко приймає виклик і публічно стверджує, що збори акціонерів законні, як і новий голова правління НЗФ Микола Надточенко. За словами Прем'єра, ця особа не протеже ПриватБанку, адже саме останній "викинув Надточенка зі стільцем у вікно", коли отримав контроль над підприємством, де раніше працював пан Надточенко.

Урешті, 3 вересня інформаційний простір "роздирає" не менш резонансна подія — держсекретар Олександр Зінченко подає у відставку. Наступна подія дивує не менше — того ж дня Президент приймає її, хоча суспільство, пам'ятаючи односторонні заяви пана Зварича й пана Безсмертного, очікувало іншої розв'язки. Навколо відставки Зінченка створюється інформаційний вакуум, що передбачає гостру й скандальну розрядку. ЗМІ й політологи активно обговорюють можливі сценарії. Сходяться на тому, що функції Зінченка надто обмежили й він, напевно, залучиться до наступної парламентської кампанії як керівник штабу "Батьківщини". Прес-конференція і заява Олександра Зінченка 5 вересня перевершила всі суспільні очікування. Такої резонансної кризи в новій владі ніхто не чекав. Екс-держсекретар публічно звинувачує секретаря РНБО Петра Порошенка, першого помічника Президента Олександра Третьякова і керівника фракції НСНУ в парламенті Миколу Мартиненка в корупції й пропонує Президенту, щоб не допустити контрреволюції, негайно усунути їх із владної команди.

Його виступ, певно, стане головною подією і випробуванням для влади перед парламентськими виборами 2006 року.

Олександр Зінченко: "Після того, як Президент прийняв мою відставку, я вперше виступаю як публічний політик. Велика тривога й реальна небезпека — ось ті слова, які відбивають мої почуття і думки. І не тільки мої. Так думають дуже багато простих людей, політиків, підприємців і службовців. Очевидним є той факт, що більшість українців відверто не розуміють, що відбувається. Я не володію істиною в останній інстанції, вірю Президенту й вірю в Президента. Тому розраховую, що Президент і вся владна команда мають і відчути, і зрозуміти — терпець людський уривається. Народ не хоче і не буде мовчазно спостерігати за ситуацією у владі. Не того він чекав і не на те сподівався.

Корупція — головна причина небезпеки. 3—4 місяці на початку року хабарники та злодії притихли... але зараз корупція і хабарництво знову набирають сили, в багатьох випадках перевершують попередні їхні масштаби, розповзаються в глибину і в'їдаються в пори центральних і регіональних структур. Явище це набуває системного характеру. Хочу відразу сказати: немає проблеми оточення Президента. Навколо нього чимало чесних, порядних і патріотично налаштованих людей. Але досягнення осені минулого року волі і бажань усього народу — результат героїчних зусиль сотень тисяч патріотів України — намагається використати у власних цілях невеличка група авантюристів від політики. Утворивши власне кланове ЛТД, організувавши інформаційну блокаду Президента, перевівши його у віртуальний, а не реальний світ, цинічно й нахабно перекручуючи справжнє життя і справжні акценти цього життя, нехтуючи сподіваннями і вірою більшості своїх співвітчизників, вони крок за кроком реалізують план максимально використати владу для накопичення власного капіталу, приватизувати й привласнити все те, що тільки можливо. Мета — монополія, якнайшвидше перебирання ключових владних повноважень до своїх рук... Вважаю, що не пізно зупинити цей процес. Власне кажучи, я для цього тут сьогодні. Але, разом з тим, переконаний, якщо не зробити цього рішуче й жорстко, я підкреслюю — невідкладно, — в країні відбудеться контрреволюція. Слова, що стали лунати останнім часом у критичному плані про оточення Президента потребують персоніфікації. Назву деяких: Секретар Ради національної безпеки і оборони України Порошенко, перший помічник Президента Третьяков, кілька їхніх партнерів, таких як Мартиненко, цинічно й системно реалізують свій сценарій використання влади у власних цілях. Зміст сценарію має наступні основні елементи: власність, суди, правоохоронні органи, кадри, засоби масової інформації, влада. Саме Порошенко наполягав і, врешті-решт, досяг незаконної передачі під контроль РНБО судової гілки влади, хоча вона за самим своїм змістом незалежна. Протести судової спільноти виявилися гласом волаючого в пустелі... Знову, як за часів Кучми повернулося телефонне право і відвертий прямий тиск на суддів. Свій злочин нові "правники" освячують нібито волею Президента. "Нібито", бо знаю і переконаний — він не делегував Порошенку цих повноважень. Господарські та адміністративні конфлікти не розв'язуються, а обслуговуються капіталом. Поновлюються розцінки, тарифи й послуги в цій сфері. Земельна реформа, за версією Порошенка, вироджується на систему підпорядкування найважливішого державного ресурсу на власну користь. Здійснюється неприхований і цинічний тиск на суб'єкти господарської діяльності під загрозою втрати ними частини власності. Підприємцям Криму, Одеси, Донецька, Дніпропетровська, Іллічівська, Вінниці, Чернівців, багатьох інших міст України добре знайомий цей почерк. Для того, щоб повністю розв'язати собі руки, здійснюється спроба прибрати під свій контроль правоохоронні органи. Виправдовується це необхідністю реформування правоохоронної системи. Нібито з таким висловом складно не погодитися, але насправді він має на меті зосередження в своїх руках і оперативних служб, і служб урядового зв'язку, і Служби безпеки України, і системи розвідки і контролю. Найвищий цинізм і нехтування закону — це спроба зробити з Ради національної безпеки і оборони, а точніше з його апарату, новий НКВД, всесильний і могутній. Чого варта тільки пропозиція Порошенка зробити своїм заступником керівника Комітету з розвідки або ввести до штату апарату РНБО 60 (зауважте!) генеральських посад. І навіть секретарем у приймальні Порошенка має бути обов'язково генерал. Це і є так звана "демілітаризація" державних структур. Замість того, аби всі зусилля сконцентрувати на нагальній реформі оборонного відомства, головні зусилля спрямовані на власність і торгівлю — "Укрспецекспорт" і аналогічні підприємства. Хіба буде час займатися складами боєприпасів, конверсією в цих умовах? Пряме доручення Президента зайнятися проблемою "Русланів", які перехоплюються в інших країнах, проігноровано. До системи Міністерства внутрішніх справ переведено з колишньої Податкової адміністрації добре знайомих Порошенку генералів. Саме вони перетворилися на оплот його впливу в цій системі через особисту відданість. Разом із керівником Державного митного комітету Скомаровським до системи митниць повернуто низку осіб, яких відверто називають не інакше, як контрабандистами. Вони почали "чесно" відпрацьовувати "високу довіру"... У хід ідуть домовленості з олігархами про розподіл каналів, про перерозподіл частотного ресурсу. Відновлені сумнівні та злочинні схеми приватизаційних процесів. На місцях з'явилися "представники Порошенка". Саме з ними треба поділитися прибутком, майном, власністю, акціями... Вмикаються схеми силового тиску, або навпаки — після залякування слідує команда притримати справу, як свідчення підконтрольності питання.

Перший помічник Президента Третьяков із точністю до мікрона відтворює систему свого попередника в Адміністрації Кучми Льовочкіна, увійшовши до наглядових рад Ощадбанку, Укртелекому, у видавничій справі, контролюючи процеси в нафтовій і газовій сферах. Саме його зусиллями було поновлено на роботі заступника голови НАК "Нафтогаз України" пана Воронова, який успішно обслуговував і організовував газові схеми при режимі Кучми. Сьогодні Третьяков активно працює на ниві перерозподілу сфер впливу в ЗМІ. Саме він відрізав Президента від адекватного потоку інформації, пропускаючи потрібних людей. Це нескладно зробити, відповідно організуваши, точніше, дезорганізувавши раціональний робочий графік Президента, доступ до нього. Ті, хто має власну думку й бачення, живу й нестандартну, по 3—5 місяців чекають на волю першого помічника. Потрапити до Президента іншої можливості немає. Серед них чимало тих, хто не менше за Третьякова чи Порошенка працював на загальну перемогу революції. Порошенко, Третьяков і компанія, посилаючись нібито на Президента, призначають своїх усюди, де тільки можна, свідомо тиснуть на незалежну судову гілку влади, вільно почувають себе в приватизаційних процесах... Здається, що відбувається калькування недоліків системи Кучми. Навіть партію створюють не як політичну організацію, а як бізнес-клуб, як декор адміністративного ресурсу. До речі, щодо моєї належності до керівництва Народного Союзу Наша Україна. 7 липня я надіслав на ім'я Романа Безсмертного листа, де повідомив про вихід з усіх керівних органів. Здавалося б: якщо така невеличка група і нечисленна, то чому під загрозою опинилися системні досягнення революції? Відповідь проста: носії загрози мають величезні можливості впливати на державні процеси, монополізували вплив на Президента. Питання: чи доповідалося про ці та інші явища Президенту? Так, я неодноразово закликав Президента зупинити Порошенка. На останніх зустрічах усунення Порошенка і команди з посад стало ключовою умовою можливості моєї подальшої роботи в команді Президента. Чому не говорив відкрито і публічно раніше? До зрозумілих обставин максимально намагався добитися єдності команди. Ви ніколи не чули з моїх вуст жодного звинувачення на адресу чи то Кабінету Міністрів України, чи то Ради національної безпеки і оборони, чи то міністерств. Вважав і вважаю, що Секретаріат Президента — це один із головних чинників єднання команди, зменшення протиріч та непорозумінь. Інакше він не мав би права називатися президентським...

Можна змиритися і увійти в долю. Усе стане на свої місця і ЛТД буде працювати мирно, спокійно і в злагоді. Я ж не можу й не хочу терпіти цю наругу над законом і свій вибір зробив на Майдані. Чого, власне кажучи, я добиваюся? Мова йде зовсім не про структуру апарату чи якісь додаткові повноваження. Своєю відставкою я намагаюся максимально гостро й тепер уже публічно дати зрозуміти, в першу чергу, і самому Президенту, і всій владній команді крайню небезпеку ситуації. А тих, хто вважає, що "бєзпрєдєл" був є і буде, попередити: глибоко помиляєтеся! Я не виторговую дивідендів чи свічних заводиків, чи особливих умов, але треба вжити негайних дій, у першу чергу виконати те зобов'язання, яке на себе ми брали на Майдані. Те зобов'язання, яке взяв на себе Президент в Сорочинцях 24 серпня — рішуче оновити кадри.

Що я пропоную? Перше — повернути справжній конституційний зміст діяльності всім органам влади. Архітектура влади має бути чіткою і зрозумілою як для громадян, так і для всіх державних службовців. Від усевладдя апарату й секретаря РНБО повернутися до колективної роботи Ради національної безпеки і оборони України, тобто до нормальної процедури напрацювання та підготовки державних рішень. Обговорення, дискусія, вироблення рішення, реалізація виконання. Аппарат як виключно допоміжна ланка.

Наступне. Вимагаю звільнити секретаря РНБО України Порошенка Петра Олексійовича. Утворити Президентську раду з найвпливовіших представників суспільства як майданчик для публічного обговорення найважливіших проблем сьогодення країни. Не як заміну РНБО — там 12 найвищих державних осіб України мають обговорювати найскладніші питання сьогодення. Але для того, щоб відновити повною мірою громадський контроль над інституціями, треба максимально використати можливість відповідних громадських інституцій.

Наступна позиція — звільнити першого помічника Президента Третьякова. Третя позиція — провести глибокі кадрові зміни в ключових ві-

Закінчення на с. 4

КОНТРРЕВОЛЮЦІЯ ЧИ ОЧИЩЕННЯ ВЛАДИ?

Закінчення. Початок на с. 2

домствах — митниця, податкова, прокуратура. На конкурсній основі. Підготовча робота вже проведена щодо процедури й щодо обов'язкової участі конкурсної комісії.

Четверте — не допускати сумісництва посад у законодавчій і виконавчій владі. Негайно звільнити всіх сумісників. Припинити порочну практику головування вищих посадовців у наглядових радах загальнонаціональних компаній і підприємств, які мають на меті отримання прибутку. Думаю, що Президент має всі підстави ініціювати відкрите й публічне обговорення на найвищому рівні у різних форматах гострих проблем сьогодення. Тільки так можна почати розв'язувати вузли, а не множити їх. Інакше Помаранчева революція захлинеться. Саме вона підняла з колін навіть тих, хто глибоко був переконаний у принциповій неможливості глибоких демократичних змін у країні. Але скептики помилилися. Помаранчева революція відбулася. Переконаний, вона переможе і сьогодні. Обов'язково".

Щодо того, чи буде пан Зінченко брати участь у парламентській виборчій кампанії, він відповів: "Безумовно, я вже в ній беру участь. Будь-яка політична заява буде мати вплив на процеси. Я борюся за здорове суспільство, і тому я прийняв рішення виступити публічно. Поки що мова йде про передвиборний формат, а яким він буде, і як я буду брати участь, — це ще не на часі. Партійні пропозиції лунали і до, і після цих подій". З іншого боку, екс-керівник Секретаріату Президента заперечив те, що він очолить виборчий штаб "Батьківщини", як і те, що за його заявою стоїть Прем'єр-міністр. Щодо того, чи може він стати опозиційним до влади, пан Зінченко сказав: "Що таке опозиція сьогодні? Вона настільки неструктурована й нездатна робити серйозних кроків, що вирішальною буде ситуація, яка вималюється всередині самої владної структури. Я не думаю, що це буде якась третя сила, але в самій владі буде більше розуміння, що відбулося, і буде акцептація".

Зі свого боку, пан Порошенко, який прибіг на прес-конференцію Олександра Зінченка через 15 хвилин після її початку в дуже напруженому стані, разом із журналістами (щоправда останнім) аплодував пану Зінченку за мужність, вигукнувши — "браво, Олександре Олексійовичу!" У своєму виступі він заявив, що "я можу пояснювати це (заяву Зінченка — *О. С.*) по-різному: перевтомою, емоційним навантаженням... Я наголошую, що Олександр Зінченко як державний секретар мав усю повноту влади в державі для того, щоб довести й притягнути до відповідальності тих, кого він згадував у своєму виступі. Більше того, саме йому Президент своїм указом доручив питання боротьби з корупцією, коли була створена група з боротьби з корупцією, в яку ввійшли представники СБУ, прокуратури, МВС, яка працювала декілька місяців і обов'язком якої була координація дій із боротьби з корупцією у вищих ешелонах державної влади... Жодне кадрове призначення як у структурі Ради, так і у владній вертикалі, не здійснюється без того, щоб цей указ не візувався особисто Олександром Олексійовичем. Разом із тим, лише 2—3 % призначень погоджується із секретарем РНБО й подальша доля цих указів ні апарату, ні секретарю невідома... Варто було прозвітувати: які ж досягнення за 7 місяців має Секретаріат? Чи взагалі в нас виправдана наявність посади державного секретаря, коли в країні не створена вертикаль державних секретарів у міністерствах, що справді створює загрозу другого уряду... Я думаю, що відставка Бродського, відставка Зінченка — це просто можливість розв'язати руки для того, щоб зсередини розірвати владну команду. Я переконаний, що такий сценарій має 2 виходи. Перший — команда згуртується. Другий — втекти... Якщо Президент прийме таке рішення, я із задоволенням його прийму. Втекти з корабля — великого геройства тут немає".

Твердження Перта Порошенка про те, що Олександр Зінченко, певно, цією заявою починає свою кампанію на чолі "Пори", нинішній керівник партії "Пора" Владислав Каськів прокоментував так: "Після сьогоднішнього вчинку Зінченка для "Пори" було б за честь мати такого члена партії. Однак формальних і неформальних переговорів на цю тему в нас не було.

Чому він не представив доказів? Думаю, що дуже влучно він сказав, що доказом є події в суспільстві. Стільки було акцентовано політичних обставин кризи, і я не думаю, що ми потребували якихось документальних доказів".

Подальший розвиток подій буде дуже насиченим. Прогнозують відставку міністрів і навіть, можливо, Прем'єра. Президент обговорював надзвичайну ситуацію із керівництвом держави на "таємній нараді" в Секретаріаті Президента 6 вересня, за тим було засідання РНБО. Про наслідки ми дізнаємося пізніше.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

ІВАН ДЗЮБА – ПОЧЕСНИЙ ПРОФЕСОР НаУКМА

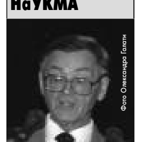
Фото Олександра Галати

Новий навчальний рік у Національному університеті "Києво-Могилянська академія" відкрився інавгураційною лекцією академіка Івана Дзюби (якому присвоєно звання почесного професора НаУКМА) "Микола Хвильовий: від азійського ренесансу до психологічної Європи".

Традиція відкритих лекцій, честь виголошення яких щороку надається найяскравішим і найвпливовішим інтелектуалам України, а то і Європи — це своєрідне orbi et urbi, в якому доповідач, промовляючи до конкретної аудиторії, робить узагальнені виклики часу, що стосуються всього суспільства. Зрештою це цілком виправдано не лише з огляду на те, що тексти лекцій досить оперативно видруковуються окремою брошурою, але тому, що все більше ключових позицій у культурних, соціальних, економічних, процесах країни посідають саме випускники "Могилянки". До речі, в привітанні Президента України, адресованому нинішнім студентам НаУКМА було висловлено сподівання, що невдовзі це покоління зможе суттєво оновити склад чинних політичних еліт, внести в цю сферу новий стиль і нові підходи.

Тема, запропонована аудиторії Іваном Дзюбою — це можливість із певної культурологічної ретроспективи оцінити історичну перспективу України в пору, коли держава здійснює перехід від декларативної до реальної євроінтеграції. Екзистенційна напруга цього процесу зумовлена як вразливим розташуванням України на геополітичних розламах між Європою та Росією, так власним українським комплексом багаторічної невизначеності. Розплинчаста національна ідентичність дається взнаки не лише в діях політичної еліти, а й у суспільних настроях, ментальних стереотипах багатьох наших співгромадян.

Доповідач нагадав, що найбільшим ворогом пізнання є так звані "загальновідомі факти". От, наприклад, відома максима Хвильового "геть від Москви", — при ближчому розгляді вона виявляється не такою вже й простою і однозначною. Простеживши шлях складних світоглядних і естетичних пошуків, через які Хвильовий прийшов до такої лаконічної формули, Іван Дзюба нагадав, що письменник полемізував не лише з власне московськими критиками, а й з не меншим запалом і зі своїми колегами.

Ми сподіваємося опублікувати повний текст інавгураційної лекції Івана Дзюби в одному з найближчих чисел. Наразі ж, щиро вітаємо Івана Михайловича з присвоєнням йому титулу "Почесний професор НаУКМА" і бажаємо здоров'я і наснаги.

Микола СКИБА

ЕКОНОМІКУ... МОДЕРНІЗУВАТИ

БЮДЖЕТ

Фото Олександра Галати

Перший віце-прем'єр Анатолій Кінах у своїх оцінках економічної ситуації на зустрічі з журналістами був обережним. Із огляду на те, що вже 15 вересня Уряд повинен надіслати до парламенту проект бюджету на 2006 рік, Анатолій Кінах зазначив, що для того, щоб сформувати збалансований, реальний, ефективний бюджет країни, треба глибоко, високопрофесійно та об'єктивно розуміти суть соціально-економічних процесів, які зараз відбуваються в Україні. А за останні ті ж сім місяців можна спостерігати зниження темпів розвитку української економіки.

Велике здивування у Анатолія Кириловича викликав той факт, що за останні чотири місяці обсяг іноземних інвестицій в економіку України знизився на 14 відсотків. Це змушує визнати, що на сьогоднішній день в Україні не сформовано рівня політичної стабільності, безпеки бізнесу, захисту прав власника й рівноправної конкуренції, що є основою залучення як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій. Не можуть дати позитивних результатів також такі чинники як одностороннє скасування умов інвестування в Україні, постійні зміни в податковому законодавстві й такі рішення парламенту, як введення податку на додану вартість на інвестиції.

Негативні тенденції економічного розвитку, на думку Анатолія Кінаха й очолюваного ним Українського союзу промисловців та підприємців, обумовлюються відсутністю належних умов стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності в реальному секторі економіки. У переважній більшості базових галузей промисловості не забезпечується навіть простого відтворення основного капіталу. На початок 2004 року ступінь зносу основних засобів становив 48 відсотків проти 43,7 у 2000 року. При цьому в окремих галузях промисловості знос основних засобів складає 70—80 % за відсутності перспектив їхнього оновлення. Понад 40 % балансової вартості основних фондів складають об'єкти віком близько 25 років. А існуючі темпи оновлення основних засобів не дають змоги призупинити процес їхнього старіння. На думку промисловців, підприємців та роботодавців, однією з проблем, що гальмують процеси оновлення основного капіталу, є недосконалість діючої амортизаційної політики.

Друга загроза для економіки держави — це нестабільні тенденції у сфері валютно-курсової політики, які несуть значні ризики для реального сектору економіки. Це, перш за все, курс на ревальвацію гривні. На думку А. Кінаха та УСПП, у структурі економіки держави, яка має 60 % експорту, допускати таку різку ревальвацію гривні не можна. У разі продовження зростання курсу гривні до долара негативні тенденції у вітчизняній експортно-орієнтованій промисловості посиляться. В умовах погіршення кон'юнктури на світових ринках основних товарів українського експорту вітчизняні експортери зазнають ще більших втрат. Уже зараз динаміка зростання імпорту втричі перевищує експорт. А минула ревальвація гривні дуже різко вдарила як по інтересах представників малого й середнього бізнесу, так і по сотнях тисяч громадян, які тримали заощадження в іноземній валюті.

Отже, враховуючи сьогоднішню складну ситуацію, одним із основних завдань формування бюджету країни повинна стати програма поступового переходу України від тактики споживання до стратегії розвитку. Для цього, за словами Анатолія Кінаха, принципове значення має те положення, щоб у структурі нового держбюджету були підсилені інвестиційний та інноваційний розвиток нашої держави. Це особливо важливо, якщо мати на увазі підготовку вступу до Світової Організації Торгівлі, що призведе до загострення конкуренції на зовнішніх ринках.

Радміла КОРЖ

НАДЗВИЧАЙНІ ПОДІЇ РАЙОННОГО МАСШТАБУ

КОНФЛІКТ

2 вересня Бориспільська районна рада справді висловила недовіру голові райдержадміністрації, сформулювавши це так: "за створений морально-психологічний клімат". На що голова Бориспільської РДА Іван Полюхович досить адекватно відреагував, подавши заяву до суду. І. Полюхович вважає це рішення райради "необґрунтованим", оскільки "процедурно можна висловити недовіру за порушення Конституції, закону, втрату громадянства, за неналежне виконання службових обов'язків або повноважень, делегованих райрадою райдержадміністрації". Звісно, причини атак на голову райдержадміністрації, які почалися з серпня цього року, значно глибші вони.

А саме в справі земельних питань, бо зараз у судах розглядається 60 судових справ щодо порушення земельного законодавства при наданні в оренду та купівлю-продаж земельних ділянок. За рішеннями судів уже повернуто державі 6007,5 га. Окрім того, 30 серпня Господарський суд м. Києва за позовом Бориспільської РДА визнав недійсним договір оренди підприємством "Молл" на 6 100 га лісів. Також Іван Полюхович заявив, що на сьогодні Прокуратурою опротестовано 27 розпоряджень попереднього голови Бориспільської РДА О. Жука щодо надання земельних ділянок в оренду, купівлі-продажу загальною площею 887 га, які скасовані розпорядженнями голови адміністрації.

Між тим, визнати роботу голови РДА неефективною з точки зору господарської та економічної діяльності майже не можливо. Соціально-економічні показники, досягнуті районом за останні місяці, — найкращі в Київській області. Так, зведений бюджет району за 8 місяців був виконаний на 134,4 % до доведених показників Мінфіну. За підсумками першого півріччя 2005 року за статистичними даними обсяг капітальних інвестицій у районі склав 126 млн. грн., що становить 174,4 % до відповідного періоду минулого року. Бориспільський район із питання погашення заборгованості із заробітної плати на колегії ОДА визнаний як кращий в області.

Отже, формальною причиною для "атаки" стали наміри Івана Полюховича оновити корпус шкільних директорів, і не з якихось "політичних причин", а через те, що школи не були підготовлені до навчального року.

Для потреб освіти в районі цього року, за словами голови РДА, було виділено 837 тис. грн. — у такому обсязі не фінансувалася освіта в жодному сільськогосподарському районі, та й сам Бориспільський район таких коштів давно не бачив. Окрім того, за останні місяці за рахунок бюджету вчителі отримали 9 квартир, а до кінця року отримають ще 12 — в останні роки в районі вчителі державних квартир не отримували взагалі. Уперше за ці роки вчителі отримали кошти на оздоровлення. На оздоровлення дітей із багатодітних сімей було виділено 470 тисяч гривень. Але освітян почали використовувати в своєрідній політично-економічній боротьбі. Справа дійшла до того, що 2 вересня дітей не допустили до навчання.

Іван Полюхович підкреслив, що там, де працюють представники УНП, завжди буде порядок і прозорість. А правомірність рішень районної ради буде тепер вирішувати суд.

Радміла КОРЖ

ПЕРСОНА

ІГРИЩА «ПАТРІОТІВ»

ВЕРЕСЕНЬ 2004 РОКУ

"Сьогодні при владі, практично на всіх рівнях, починаючи від сільських районів і закінчуючи Верховною Радою,.. майже вся радянська колода. Краплена. Можна грати в карти, не перевертаючи їх", — зазначала голова Державного комітету України у відставці з питань регуляторної політики та підприємництва Інна Богословська, повстаючи проти "азаровщини" в газеті "Дзеркало тижня".

"Ви використовуєте термін "азаровщина" — зауважує кореспондент газети. — Чому в своїй заяві Ви старанно уникаєте такого терміна, як "януковщина"?.. Чому не говорите про "кучмівщину"? Про президента, за яких Азаров тривалий час має колосальні повноваження".

Порівнюючи антириночника Азарова з Януковичем, пані Богословська була переконана, що це — "небо і земля". "Янукович, безумовно, риночник". Що ж до Президента, то вона з великою шаною ставиться "до його логічних здібностей і до його вміння прораховувати ситуацію".

Виникає запитання: чому пані Богословська свого часу полишила кучмовозів у момент дефіциту бензину марки "незалежність"? Саме зараз, коли, за її твердженням, "вичерпана ідеологія незалежності як фетиша... нічого нового не запропоновано", коли, з її передаченням, "будуть згортатися всі процеси"?

Не вдаючись у подробиці, у кого влучає затятий стрілець Інна Богословська — яструбів чи горобців — перейдемо від тимчасової проблеми, яку порушувала одна з колишніх поводирів у Бозі почилої "Команди озимого покоління", до проблеми глобальнішої.

"У нас народжується зовсім новий патріотизм, зразка XXI століття. Це територіальний патріотизм". (До речі, "патріот" із грецької — земляк, співвітчизник). "Важливо зрозуміти, що країна вже інша. Всі знають, як поводять себе голодні українці, але ніхто ще за всю історію України не знав, як себе поводять українці ситі. (Чому не знав? Знаємо, як поводили себе Мазепа, Орлик, а як запроданці — Кочубей та Іскра; як дбали про свій край цукрозаводчики Харитоненко, Терещенко і як розшаркувались в царських палатах титуловані лакеї українського походження. — *Р. С.*). Сьогодні вже з'явилося чимало людей, котрим є що їсти, є на чому спати, є де жити...

Власність дуже швидко допомагає стати патріотом. Тому що, коли в тебе є власність — будь-яка, починаючи з квартири чи машини і закінчуючи великим заводом, — ти зацікавлений у тому, щоб країна була комфортною, щоб країна не стала фактором ризику для твоєї власності. І ти мимоволі стаєш патріотом". (!)

Схоже, що ми є свідками історичного моменту: стоїмо біля колиски "комфортного патріотизму", "патріотизму мимоволі". Колись занадто щирих росіян, таких, скажімо, як Солоухін, кремлівські теоретики звинувачували в "квасному патріотизмі". Великого українського поета Володимира Сосюру за патріотичний вірш "Любіть Україну" мало не спровадили на той світ. Від пані Інни "квасним" (читай "шароварним") чи націоналістичним патріотизмом і не пахне.

Підприємницький патріотизм за примусом — то окрема, відома лише багатіям філософія "крутих", лобійована в проурядових структурах — від президентського крісла до нашарпаного стілу голови сільради. Отже, (за пані Інною): чим жирніший багатій, тим він більший патріот. Найбільші неопатріоти — наші мільярдери, дещо менші — мільйонери, далі все менші й менші патріоти — аж до безштанних "патріотиків". Людська маса, що знаходиться нижче прожиткового мінімуму, ті, в кого психологія виживання не так легко, як хотілося б пані Богословській, змінюється бажанням жити, — зовсім не патріоти, бо їм нічого втрачати.

Наші суперпатріоти, у яких є майно за кордоном та рахунки в іноземних банках, окрім місцевого патріотизму, мають статус патріота, скажімо, Швейцарії, Канарських островів, міста Баден-Бадена. А "гаспада" з Московщини, які мають в Україні майно й земельку — то вже неодмінно щирі патріоти, якщо не України, то Малоросії.

Ситій Богословській не збагнути, що споживацький патріотизм у межах корита глухий до культури, мови, антидуховний за суттю. З погляду національної ідеї примусовий патріотизм, то черва, що виїдає серцевину патріотизму. І держава костеніє на етапі досягнення бюргерського комфорту, поринаючи у болото байдужості.

Не завадить нагадати, як трактували "патріотизм" у минулому: любов до Батьківщини, до свого народу, відповідальність за долю Вітчизни, сповідування її інтересів.

Ось на такій, можливо, занадто патетичній ноті ми, з дозволу пані Богословської, перейдемо до найболючішої сьогодні проблеми.

ВЕРЕСЕНЬ 2005 РОКУ

Шабаш у Нікополі під орудою "найбільшого патріота" України, зятя Кучми і депутата Верховної Ради, олігарха Віктра Пінчука — насторожує. Поява в натовпі серед пінчуківських штрейкбрехерів депутатів Ю. Кармазіна, В. Мусіяки та головної героїні наведених вище минулорічних роздумів автора — Інни Богословської — розпалила до стадії вибуху екрани телевізорів, які транслювали небезпечні ігрища з Нікополя. Конфронтації сприяли неадекватна поведінка генерала юстиції Ю. Кармазіна, безбарвна промова голови спеціальної комісії В. Мусіяки, нарешті, авторки теорії "патріотизму мимоволі", яка невтомним запалом і балакучістю перевершила Конотопську відьму, — тільки що не гризла мікрофона, відпрацьовуючи замовника. Покерувати "Вічу України" давно свербіло, але комфортний патріотизм не спрацював. Ми давно не спостерігали такої затятої люті, з якою пані Богословська вривала в держави (нас, тобто) наше добро задля мільярдера-прихватизатора В. Пінчука, котрий рік тому погрозливо запевняв, що зробить усе, аби президентом став Янукович.

З поплічницею олігарха все зрозуміло. Та чому пришвартувався до цього берега розумний чоловік Ю. Кармазін? Невже це той симпатичний чоловік, інтелектуал, який у когорті національно свідомих патріотів спонукав нас до Помаранчевої революції? Де ж ознаки відчуття етики, стратегічного мислення? Як розуміти Вас, Юрію Анатолійовичу, коли Ви глузували в Нікополі перед мікрофоном щодо державних нагород на відзнаку Дня незалежності? Не хотілося б вірити в те, що Ви страждаєте портфелеманією, женетеся за прибутковішим місцем, ніж депутатське. Але схоже на те. Звичайно, Ви переросли багатьох наших парламентаріїв, половина з яких у парламенті випадкові фігури, підставні пішаки, креатури все тих же багатіїв, на догоду яким Ви сьогодні каламутите світ. Встановивши рекорд з виступів у парламенті, Ви взялися за мікрофон у Нікополі, захищаючи прихватизаторів. Будучи схильним до містики, Ви стали на захист зла. Бог Вам суддя.

Лише дурень і затятий злодій не здатні визнати свої помилки. Нікопольський фарс нагадує другу частину клінічного роману "Тамара Прошкуратова—Іван Різак". Але якщо в лікарняній палаті злука двох сердець шляхом наручників була за межею пристойності, то відомий альянс пана Пінчука з пані Богословською, у разі єднання їх на площі, накликав би занадто багато порадників з натовпу.

P.S. Кажуть, що "головний кучмовоз", що нині переховується далеко за межами України, на Сумщині прихватизував оптом усю область: заводи, фабрики, підприємства. Усе, окрім пароплавів, із причини їхньої відсутності у сухопутній області. То, може, бригада з захисту В. Пінчука приступить до реабілітації сумських кучмістів? Теж прибуткова справа, панове. Не захоплюйтеся на Пінчукові. У нього є захисники значно спритніші за вас. А, може, й ви — теє... мимоволі — патріоти України?

Ростислав СИНЬКО

ГОЛОС ДІАСПОРИ

ЯК УКРАЇНЦІ ТАТАРСТАНУ ЗУСТРІЧАЛИ ВІКТОРА ЮЩЕНКА

Однією з найважливіших подій нинішнього року в Республіці Татарстан стало святкування 26—30 серпня 1000-річчя її столиці Казані. Місто просто дивовижно змінило на краще свій і без того оригінальний вигляд, причепурилося до свята і з готовністю приймало подарунки. Було відкрито першу лінію метрополітену, збудовано новий іподром, ліквідовано старе й аварійне житло, встановлено кілька пам'ятників, а від Санкт-Петербурга казанці одержали в подарунок нову оригінальну пішохідну вулицю, яка є копією Нєвського проспекту, та ще багато чого.

У програмі заходів було передбачено проведення 27 серпня саміту СНД, участь у якому взяли майже всі перші особи сусідніх держав, зокрема й Президент України Віктор Ющенко.

Для зустрічі почесних гостей із представниками своїх національних товариств поруч із новим іподромом на колишньому летовищі було збудовано багатонаціональне "Містечко дружби". Це була широка й світла "вулиця", вздовж якої були сусідами "русская деревня", татарське подвір'я, чуваська оселя, марійський і мордовський двори з "ізбами", башкирська, туркменська, казахська, киргизька юрти, афганський, єврейський, німецький будиночки і багато інших національних осель. Широко було представлено всі притаманні республіці народні ремесла: ткали на справжніх верстатах ткачі, ліпили горщики гончарі, плели кошулі й лапті майстри лозоплетіння, завзято працював над підковами у кузні коваль, рибалки змайстрували справжній ставок із карасями і майже метровими сомами, частував перехожих свіжим медом і пропонував покуштувати медовухи пасічник, ґелґотали з усіх дворів гуси, поважно рохкали свині, голосно вітав гостей півень. І кожна нація зустрічала гостей та всіх зацікавлених піснями, танками, народними музиками, демонстрацією національних обрядів.

Готувалася до урочистих заходів уся республіка, готувалися і українці Татарстану. Українських організацій у республіці три: "Вербиченька" в Нижнєкамську (голова Є. Савенко), "Батьківщина" в Набережних Челнах (голова М. Куліш), "Україна" в Казані (голова В. Любченко). Казанці підготували українську хатину з гостинно накритим столом, набережночелнинці — вітальну пісню і хліб-сіль, українці Нижнєкамська — урочисте привітання і подарунки.

Поруч з українською хатиною розташувалися чеченці з їхніми гучними пломенистими танками й узбеки в яскравих халатах, тюбетейках із дуже схожими на трембіти народними інструментами. Один соліст узбецького ансамблю виліз на метрові ходулі й дув у свою "трембіту" з такою завзятістю, що через годину в голові гуло, як у казанку, і ми відчували себе мов на Багдадському базарі.

Поступово почали підходити почесні гості саміту. Це були урядовці, губернатори й високі посадові особи з усіх регіонів Росії. З цікавістю вони оглядали різні оселі, в декотрі заходили погостювати, ласували національними стравами. Вищу оцінку українському салу й горілці поставили одностайно.

Підходив до нас і керівник Федерального агентства з культури та кінематографії Росії Михайло Швидкий. Із ним ми маємо добрі стосунки ще з 2003 року, коли він допоміг "Вербиченьці" організувати подорож в Україну на фестиваль.

Далі гостями містечка були вже президенти. Зустрілися з Е. Рахмоновим таджики, до білорусів прийшов О. Лукашенко, був у своїх Н. Назарбаєв. Віктор Ющенко підійшов до нас майже останнім, як давніх знайомих обняв Куліша і Любченка, підійшов і до мене. Я від хвилювання урочисто представився: "Голова Нижнєкамської української автономії "Вербиченька" Євген Савенко". На що він мені теж дуже серйозно відрекомендувався: "Президент України Віктор Ющенко".

Біля хатини вже лунала вітальна пісня, а Лідія Бідай урочисто вручила Віктору Ющенку коровай. Вітання було в жартівливому тоні на зразок послів козака Енея до царя Латина (що з "Енеїди" Котляревського). Українською латиною воно і звучало. Читав його Віктор Савенко, учасник українського гуртка "Лелеки", що є молодіжним крилом "Вербиченьки", а вручала подарунки вчителька недільної школи Людмила Найденко.

Подарували ми і "килим-самоліт", який виготовили наші майстрині Ліза Качуровська та Людмила Граненко, і "скатертину-самобранку", що вишила Ірина Башкірова, і "чоботи-сап'янці" ексклюзивної роботи з художнього скла. Віктор Андрійович добре знається на мистецтві й художню цінність цих речей відразу помітив.

Євген САВЕНКО

ІТАЛІЯ Й УКРАЇНА: СПІВПРАЦЯ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ІСТОРІЇ

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

5 вересня в Культурно-мистецькому центрі Національного університету "Києво-Могилянська академія" за підтримки Італійського інституту культури в Україні, КМА, Інституту досліджень суспільної і релігійної історії (м. Віченца) і НАНУ відбулася презентація книги "Смерть Землі. Голодомор в Україні 1932—1933 років".

В основі цього видання — матеріали Міжнародної конференції про трагедію Голодомору 1932—1933 років в Україні, що проходила в місті Віченца 16—18 жовтня 2003 року. Автори матеріалів намагалися висвітлити політичні та економічні аспекти Голодомору, а також розглянути його вплив на історію Радянського Союзу та на психологію українців загалом. У книзі йдеться також про знищення еліти заможних землевласників та інші наслідки трагедії Голодомору. Автори "Смерті Землі" стверджують, що смерть кожної української дитини під час Голодомору потрібно розглядати з такою ж серйозністю, як розглядається смерть кожної єврейської дитини під час Другої світової. Саме про це говорили учасники презентації, яких було чимало, адже, окрім італійських вчених (серед яких — й Оксана Пахльовська) та Президента КМА В. Брюховецького, було запрошено українських політиків і вчених.

Фото Олександра Галати

Видання книги "Смерть Землі. Голодомор в Україні 1932—1933 років" (а також звернення до цієї теми італійських вчених) дуже важливе для нашої держави. Справа не в історії (українці її знають не гірше, ніж італійці), а у визнанні факту Голодомору європейськими країнами, як акцентував у своєму виступі професор НАНУ Станіслав Кульчицький.

Марія КРИШТОПА

«БЕЗНАДІЙНА ПЕРЕКОНЛИВІСТЬ» «ТАБОРОВОГО ЗОШИТА» ВАСИЛЯ СТУСА

ДВАДЦЯТЬ РОКІВ ТОМУ ЗАГИНУВ ВЕЛИКИЙ ПОЕТ

"Таборовий зошит" Василя Стуса складається з 12 записів, зроблених протягом 1977—1982 рр., і нараховує 17 друкованих аркушів. Уже сам обсяг "Таборового зошита" спонукає нас до думки, що певна змістова насиченість, щоденність записів як таких — відсутня.

Наприклад, в 11-му записі *"У літі 1981 р. до ШІЗО вкинено Олексу Тихого — тричі підряд по 15 діб. Було дуже холодно, і його почав мучити хворий шлунок. За ці 45 діб він уже не міг підводитися. Просто з ШІЗО Олексу перевели в лікарню, де він вилежав ще три місяці і, як знятий з хреста, повернувся до камери"*.

Ми бачимо занотований для пам'яті факт без пояснення. З іншого боку уривок 8 запису нагадує вже більше риси щоденника, де В. Стус не без критики аналізує, розмірковує над тогочасним літературним процесом в Україні. *"Яка може бути література, коли вона не має доброї половини авторів? І авторів першокласних — таких як Винниченко, Хвильовий, Підмогильний. Ось і маємо прозу колгоспних підлітків — один співучіший за другого, один солодший за другого"*. Оцінка Стусом української літератури (у не найкращий період її розвитку) з його таборової далі — то тема окремої розмови. Із висоти його становища особливо ясно було видно фальш, декоративність, обмеженість офіційної літератури. Йому боліли капітулянтство і конформізм, ходіння манівцями й марнування таланту тими, кому знав ціну. І, не вибираючи слів, на різкі оцінки мав моральне право та й підстави.

Отже, в "Таборовому зошиті" В. Стуса спостерігається виразне, але механічне поєднання двох різних жанрів мемуарної літератури, бо, по суті, щоденники поєднують у собі ознаки різних літературних жанрів. Відома дослідниця мемуарної літератури А. Житомирська запевняє, що жанрове розмаїття щоденників утворює "природну уривчасту мікроструктуру", яка надає їм якості фотографічного спостереження життя і широту узагальнення дійсності, що ми й спостерігаємо в "Таборовому зошиті" В. Стуса.

У центрі записів В. Стуса стоїть сам автор, його почуття, переживання, спогади: *"Отож п'ятого березня я прибув на Колиму. Позаду залишилося 53 дні етапу, майже два місяці. Згадую камеру челябінської тюрми з натовпами тарганів по стінах; і плани майбутнього: "З огляду на події (Польський рух 1980—1982 рр.) ще примітніші стали вади Гельсінського руху — боягузливо-респектабельного. Коли б це був масовий рух народної ініціативи, з широкою програмою соціальних і політичних вимог, коли б це був рух із задумом майбутньої влади — тоді він мав би якісь надії на успіх"* . І все це написано на тлі українських і загальнолюдських суспільних проблем, що потребують негайного вирішення.

За змістом "Таборовий зошит" В. Стуса умовно можна поділити на дві частини: 1—6-й записи — це "нотатки засланця"; 7—12-й — "таборові нотатки". А загалом "Таборовий зошит" є "невільничі роздуми". Адже нам відомо, що в радянському законодавстві УРСР була основна й додаткова міра покарання. Відбувши з 12/01.77 п'ять років таборів суворого режиму, 11/01–5/03.1972 В. Стуса етапом переправляють із в'язниці Мордовської АРСР до місця заслання у с. Матросовій Магаданської області. Якраз 5/03.72, тобто на початку відбування додаткової міри покарання, В.Стус зробив свій перший запис.

Для 1—6-го записів "Таборового зошита" Василя Стуса характерний хронологічний принцип. Цей принцип по суті є універсальним для літературного твору будь-якого стилю і жанру. У записах цього розділу хронологічний принцип виявляється послідовніше: автор пише під впливом подій, які щойно відбулися, пам'ять зберігає всі часові деталі. Саме із записів першої частини "Таборового зошита" ми дізнаємося про умови праці політв'язнів на шахтах Колими. Наприклад, *"Травматизм на рудні досить високий. То завалилася стеля... то бурильник упав, ...то попав під вагонетку, перебиті руки, ноги, ребра. Життя жорстоке — нічого не вдієш"*. (Запис 1-й). *"Я повертався до гуртожитків і падав, як убитий. Була робота і сон"*. (Запис 2-й). *"... коли я, ледве пересуваючись на ногах, уже працював на шахті..."*. (Запис 3-й). *"Якось я відмовився стати до роботи, оскільки респіраторів не було. Мені обіцяли видати персональний. Я відмовився, наголошуючи, що респіратор — то обов'язковий захист для кожного шахтаря"*. (Запис 4-й). *"Протягом цього часу я фактично не мав медичної допомоги. Повертаючись з роботи, не чуючи ніг, я гріб воду в мисці і, вклавши електронагрівача, готував собі ропу, аби попарити ноги"*. (Запис 5-й). Як бачимо, автор приділяє значну увагу описові побутових умов життя політв'язнів, оскільки їх використовували для морального тиску на людину, щоб зламати її. Уже у четвертому записі перед нами постає людина незламної волі, яка свідомо йде в безодню смерті, розуміючи, що це не останнє заслання в її житті, *"...але голови гнути я не збирався, бодай що б там не було. За мною стояла Україна, мій пригноблений народ, за честь котрого я мушу обставати до загину"*.

Записи охоплюють тривалий період життя автора, на різних етапах якого відбуваються певні зміни. Це дає можливість авторові характеризувати події з різних часових ракурсів. Ці записи, зроблені "по гарячих слідах", не передбачають тривалих роздумів, переосмислення подій і фактів.

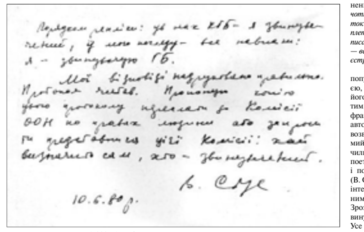

[illegible]: у нас КГБ — я звинува-
ченні, з мого погляду — все навпаки:
я — звинувачую ГБ.
Мої [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible]. Прошу [illegible]
цього протоколу переслати до Комісії
ООН по правах людини або запроси-
ти представника цієї Комісії: хай
визначить сам, хто — звинувачений.
В. Стус
10.6.80 р.

Після другого суду (1980 р.) В. Стус розуміє, що записи його "Таборового зошита" повинні мати, насамперед, документальний, інколи фіксований характер, адже *"...спроба щоденника в цих умовах — спроба відчайдушна: таких умов, як тут, люди не пам'ятають ні з Мордовії, ні на чорних зонах, ні з Сосновки"*. Десь, мабуть, підсвідомо В. Стус плекає надію, що його "Таборовий зошит" прочитає західний світ, і суспільство довідається про свавілля, безглуздя дій радянського уряду. І В. Стус не помилився, його надії справдились. Як згадує його син Дмитро: "Ці записи були якимось чином передані батьком із табору в селище Кучино за "велику зону". Вони — останнє, що удалося зберегти в його спадщині". А вже в 1983 р. українська діаспора мала нагоду познайомитися зі Стусовим "Таборовим зошитом" у журналі "Сучасність" за листопад місяць. Свої таборові записи В. Стус закінчує проханням *"не покинути напризволяще маму, Стус Олену Яківну, 1900 р. народження... Потребує мама моральної підтримки, виплакуючи очі за сином"*, а це є підтвердженням його віри в те, що "Таборовий зошит" буде широковідомим і принесе хвилю змін, а з часом — і тріщину, що зруйнує радянську імперію. Адже свідомість Стусового покоління меншою мірою була отруєна радянським ідеологічним монотеїзмом, генетичним страхом попередників. У системі його цінностей з'явилися неподібні для радянського морального кодексу індивідуалізм, культ свободи самовираження, скептицизм, гуманізм без сурогатних домішок класового підходу, широту культурних смаків.

Отже, 7—12-а "таборові нотатки" — це не стільки зразок щоденника, скільки спроба підготувати документ політичного характеру, який би показав світові стан радянського суспільства, а саме, що *"арешти проводяться надзвичайно свавільно: все, що хочуть, відбирають, навіть без акту і без повідомлення. Ми втратили право належати собі, не кажучи про те, щоб мати свої книги, записи, зошити... Не знаю, коли прийде загибель..., але я особисто чуюся смертником"*.

Мине час і прийдуть зміни, і *"наступне оновлення влади СРСР змінить стан на краще, але поки що соціальний песимізм радянського дисидентства залізно аргументований"*.

Варто зазначити, що така риса щоденника, як фіксація побаченої, почутої, внутрішньо пережитої події, яка щойно сталася в Стусовому "Таборовому зошиті" ґрунтовніше себе реалізує в першому розділі (1—6-і "нотатки засланця"), а в другому (7—12 "таборові нотатки") носить вторинний характер, бо констатація певних подій переривається тут роздумами, суб'єктивно-критичним аналізом тогочасного літературного процесу, політичного, громадського життя, оцінками окремих літературно-мистецьких явищ. Варто зауважити, що всі ці ретроспективні відступи носять скоріше суворий, фіксований, документальний характер, аніж філософський. Трапляються поодинокі випадки, де автор розмірковує над свідомістю, особливостями джерел духовності українського народу.

Якщо більш чи менш упорядковані, хронологічно послідовні автобіографія або мемуари зображують життя з певної відстані, то щоденник немовби вихоплює ті чи інші події з плину життя в момент їхнього завершення. Якраз саме це ми спостерігаємо в "Таборовому зошиті" В. Стуса.

У площині власного життя автор намагається прослухати пульс цілої доби, виразити зіткнення епох, рух історичного часу, показати ганебність антигуманної комуністичної системи Радянського Союзу.

Тому природно виникає питання, чим Стус керувався, чому так відверто йшов на смерть? І тут доречним буде сказати, що одним із основних рушійних факторів Стусової боротьби за життя була "безнадійна переконливість". Мабуть, сили Василеві Стусу додавало усвідомлення того, що він — поет від Бога і як поет може увічнювати свої переживання у слові. Його душу опанувало відчуття вищості над долею і владою, над страхом смерті: ти не знищеш безслідно, залишишся в слові, в якому — і ти, і твої болі, і твій світ, і твоя вищість над ворогами й катами.

Любов до України, вболівання за долю її народу, тяжка туга викликані розлукою з рідним краєм, є наскрізною темою поетичної і мемуарної творчості В. Стуса. Ці мотиви досить яскраво відчутні в "Таборовому зошиті", у поезії "На колимськім морозі калина". Головний мотив цих творів — туга за Україною: її повітрям, землею, небом, за рідними, друзями, — усім тим, що зветься Батьківщиною.

Слід зазначити, що поезію та "Таборовий зошит" Василя Стуса наскрізно поєднує філософсько-поетична парадигма страждання, воскрешаючи художні традиції сакрального письменництва, де страждання постає важливим моральним концептом, що відображено у стилістичній системі Біблії, житійній літературі.

Страждання В. Стуса у "Таборовому зошиті" і в поезії "На колимськім морозі калина" набувають загальнофілософського змісту: це туга за рідним краєм, одвічний болісний пошук людиною втраченого раю, землі обітованої, не лише як ідеального територіального, соціокультурного середовища, а насамперед як пристановища духу, гармонії внутрішнього світу.

Авторський символічний образ колимського морозу як далекої, безрадісної, вимушеної чужини, що відгукується в серці болем і невимовною тугою, ми бачимо і у "Таборовому зошиті", і у його поезіях. Окрім того, і його табірні вірші, і записи "Таборового зошита" дають світового виміру картини психологічного стану в'язня, психологічної суті самого ув'язнення як форми катування: *"Весь обшир мій — чотири на чотири. Куди не глянь — то мур, куток і ріг. Всю душу з'їв цей шлак лілово-сірий, це плетиво заламаних доріг"*. Або: *"Напевне, приписали до майна тюремного уже й тебе самого — всі сни твої, всі мрії, всі думки, завівши до реєстру потайного і зачинивши на міцні замки"*.

Мало не загальновизнаною стала думка, популярна і серед обізнаних зі Стусовою поезією, життям, мовляв, якби не страждання доля його, якби не тюрма і каторга, Стус не став би тим, ким є. Тоді б Україна не мала Поета — ця фраза кочує з однієї газетної статті в іншу. Їхні автори хочуть висловити любов до поета, або возвеличити його, але в цій думці — невідомий цинізм. Мовляв, брежнєвські кати скалічили Стусові життя, проте дали нам великого поета... Хочу заперечити висловлену вище тезу і погодитись із думкою І. Дзюби: "Це був (В. Стус) інтелект могутній і тонкий, і притому інтелект постійно самосвідомий, із безмежними можливостями самовдосконалення. Зрозуміло, що за нормальних умов вони розвинулися б у такій повноті, якої годі уявити". Усе своє життя, як згадує О. Орач, В. Стус прагнув свободи, справедливості в демократичній Україні без старшого брата та писав про це у відкритому листі першому секретареві ЦК КПУ П. Шелесту *"... щоб на Україні — і скрізь — була соціальна справедливість, щоб на Україні — і на його рідній Донеччині — не закривались масово українські школи, щоб європейський п'ятдесятимільйонний український народ, як і всі народи в світі, мав і мову свою, і свою історичну пам'ять, і гідність — ми ж таки запорожці, а не мамелюки безпам'ятні"*. Як бачимо, ці рядки є прагненням досягнути справедливості не тільки для себе, а й для свого народу, за які В. Стус і заплатив життям.

Далі буде.

Тетяна СТАДНИК,
член Луганського обласного
об'єднання ВУТ "Просвіта"
ім. Т. Г. Шевченка

СПРОБА ПОРТРЕТА

«ВІЧ-НА-ВІЧ З ЕПОХОЮ», або «МАГІЧНИЙ КРИСТАЛ» ВОЛОДИМИРА ПАНЧЕНКА

Рефлексії навколо книги "Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості", яка побачила світ у видавництві "ТВІМ Інтер". Київ 2004.

Володимир Панченко — професор Національного університету "Києво-Могилянська академія", людина, яка все своє життя присвятила літературним колізіям і баталіям, вивченню української літератури у проекції на європейський тип мислення і світосприйняття XXI століття. Літературознавець досліджує модерну українську літературу в трьох вимірах: історичному, власне літературознавчому в типологічних і генетичних зв'язках із європейськими візіями та в контексті українського суспільства. Його праці — це завжди чіткі історичні структури, блискуче демарковані в українському літературному дискурсі. І справді, будь-яка книжка Володимира Панченка ("Капрійські сюжети", "Магічний кристал" чи "Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості") — це вже твір мистецтва (Володимир Панченко — член Національної спілки письменників України), який має свої надбудови, свої виміри, свою біографію.

Що найважливіше — принцип історичної об'єктивності. Його монографії — це погляд зсередини проблеми, це квінтесенція у глибину, це спроба реконструкції загальноприйнятого. Проте це не претензійна спроба зламати історичні стереотипи, це, скоріше, проекція внутрішнього світобачення проблеми, людини, історії, дискурсу.

Володимир Панченко — представник модерної школи. Він — людина, яка перебуває у світах нової української літератури початку XX століття, у свідомості Володимира Винниченка, Юрія Яновського, Михайла Коцюбинського... Це людина XX століття... Це людина свідомості XXI століття, дослідник, який своїми працями виокремлює шар української літератури у генетичних зв'язках із українською історією, побутом, віруваннями, в типологічних зв'язках зі світом.

У статті про Григора Тютюнника "Чи легко бути "живописцем правди"?" професор Панченко зазначає: "У них свій фронт, у цих маленьких Тютюнникових правдошукачів і добротворців. У нелюдських обставинах вони захищають людяність і справедливість, захищають відчайдушно, по-максималістськи! Атмосфера морального максималізму взагалі є для творів Тютюнника визначальною, лінія протистоянь тут гостра, як лезо. І це при тому, що улюблені його герої — тихі й не дуже практичні сільські праведники, "диваки", які, власне, і є альтернативою тим, хто перебуває "по той бік добра", передусім — усяким чинушам "із портфелями" і "прагматикам", які вміють жити... Моральний максималізм має жорсткі критерії, йому, загалом, важко давать відтінки, життєва діалектика, — але хто сказав, що художник має бути схожий на безпристрасну Феміду із зав'язаними очима?". Напевно, без вагань і сум'яття можна зарахувати ці рядки й до неоромантика в літературі й просто романтика в житті Володимира Панченка, його "шляху безумної подорожі" в обріях літературних аберацій про і довкола літературознавства. В ейдосі його життя перебуває витонченість, аристократизм духу, духовний стоїцизм, щось трохи фаустівське, трохи донкіхотівське, трохи журденівське, трохи... І неймовірно багато свого, самобутнього, "мускулястого", свіжого, такого, що вривається у твоє життя, розбиваючи шибки на друзі.

Володимир Панченко — людина-в'язень часу, і в той же час така ситуація робить його незрівнянним, сильним, мужнім. У своїй докторській дисертації "Творчість Володимира Винниченка 1902—1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках з європейськими літературами" він зазначає: "Чи і у В. Винниченка, як у імпресіоністів, поведінка, характер, душевний стан героїв не обумовлені соціальними, біографічними чи якимись іншими чинниками? Чи й тут відтворюється "приватний час окремого героя", коли пунктирно пов'язаний із "великою історією"?

Ні. Реалістичне начало у Винниченка-новеліста домінує також і в другому періоді творчості. Що ж до імпресіонізму, то його елементи в "малій прозі" виявилися передусім у тому, що професор Василь Фащенко називав штриховою стилістикою. Зображальне, об'єктивне, життєподібне, відтворювальне начало визначає стиль новелістики цього письменника..." Що ж тоді обумовило поведінку, психологію творчості й філософію життя Володимира Панченка? Імпресія від світу навколо та експресія стихійних літературознавчих баталій у власній душі?

Перебуваючи на літературно-політичному обрії Володимира Винниченка, Володимир Панченко став лицарем українського літературознавства нової епохи, який не піддає сумніву створене раніше (на противагу більшості постмодерних дослідників-літературознавців!), а який професіоналізмом, сумлінною працею, літературним схимництвом будує новий метафізичний концепт у топосі української літератури-історії. На його орбітах і спогади про Олеся Гончара, про Юрія Шевельова, Миколу Вінграновського. І ці моменти — пасторальні контраверсії сучасному бурхливому вирові літературної маскультури. "Чесність із собою" — це той словообраз, який може визначити життєву позицію Володимира Панченка на теренах літературознавства. Він "живописець правди"...

У своїй докторській дисертації В. Панченко написав, що "мелодрама, як відомо, відзначається перебільшеною емоційністю, гострою інтригою, тенденційною моралізацією. Установка на яскраву видовищність, використання з цією метою складних декорацій і сценічних ефектів мали на меті сильний емоційний вплив на глядача (читача), часом навіть всупереч життєвій достовірності. Несподівані повороти сюжету, вчинків героїв, незвичайність обставин. Розчулення, обурення, жалість, гнів — усе це важливі складники того емоційного потрясіння, на яке була розрахована мелодрама". Мелодрама життя самого Панченка — це сторінки чіткі і світлі, сповнені життєвого оптимізму. Так, тут є і розчулення, обурення, гнів — усі складники того емоційного потрясіння, які можна отримати від літературного сяйва.

В. Панченко пише про Винниченка: "Ні, опора на "українську класичну традицію" у Винниченка-драматурга була очевидною, і справа не лише в мелодраматичних елементах. Можливо, це той випадок, коли свідома установка ("дайош психологічну Європу!", як сказав би Хвильовий) доповнювалася мимовільним урахуванням досвіду М. Кропивницького, М. Старицького, І. Карпенка-Карого, — попри всі полемічні ескапади В. Винниченка?" Опора Винниченка — це стовбурові клітини української історії, які з часом генерують лише нові факти, події, анахронізми, тільки треба вміти правильно прочитати їх.

"Літературна молодість В. Винниченка прийшлася саме на пору перелому, прикмету гострою боротьбою генерацій в українській літературі, намаганнями "Молодої України" "прорубати вікно в Європу", подолати архаїчну традицію етнографічно-побутового письма, а також народницькі уявлення про місію літератури як такої". Володимир Панченко "прорубує це вікно" в царині європейського літературознавства, створює самобутній праці про європейський початок XX століття, період вибуху "шістдесятників", рефренних постбідних вісімдесятників, пошуку XXI століття.

У своєму дослідженні "Творчість Володимира Винниченка 1902—1920 рр. у генетичних і типологічних зв'язках із європейськими літературами" Володимир Панченко стверджує, що "неоромантики розчулювали натовп, оскільки вірили в те, що на картинах їх не бракує вищої маси, а в "зібрання певних особистостей". Гасло неоромантиків — "кожна особистість суверенна". Точки дотику з неоромантизмом з'являлися у В. Винниченка і згодом, наприклад, у новелі "Момент", де різко протиставлено поезію і прозу людського життя, де, досконалий, гармонійний світ природи відтінює недосконалість світу людського". Володимир Панченко у своєму вимірі-лабораторії також прагне поєднати краплини, спалахи різних доль в єдиний метаконтекст чи довкола Винниченка, чи довкола Яновського, чи Тютюнника, чи навіть довкола Шевельова... Але протистояння поезії і прози життя в цьому немає. Натомість є гармонійне світло правди й достеменності.

Ось як свого часу коментував Винниченко ідею свого роману "По-свій": "У сучасному суспільстві, розділеному на класи з різними і ворожими інтересами, не може бути єдиної моралі. Справжня мораль, яка керує вчинками людей, — це інстинкти людини, що діють у тому чи іншому середовищі. Один і той же інстинкт може дати різні результати залежно від того, в яке коло інтересів потрапить". Напевно, з точки зору соціальної психології це так і є, проте в кожного мотивація інстинктів різна. Інстинкт Володимира Панченка — це пошук істини у спробі історичної дескрипції, це інстинкт професіонала-літературознавця, який знаходить себе, своє Я-его в метанаративі, метатекстуальних структурах, витворених авторським свідомим і несвідомим.

"Мораль, — зазначає Володимир Винниченко, — це інстинкт + групові інтереси. Тому любов, наприклад, до своїх дітей, може змусити одного бути героєм, іншого — негідником. Причому, і геройство і підлість відносні і є такими з точки зору однієї групи, а не інші..." Думаю, коментар зайвий. Володимир Панченко — людина філігранна і в той же час неспокійна, як море Юрія Яновського, самодостатня людина-у-собі, і в той же час — людина-пошук, яка "взялася вирішти гармонізувати себе, поставивши за мету оволодіти власними почуттями... підняти себе на новий ступінь".

Він чимось схожий на Юрія Яновського, чимось — на Євгена Маланюка. Його захоплення журналістикою врешті призвело до формування публіцистично-літературознавчого напряму в його літературному дискурсові. Професор Панченко представляє академічну школу, вишкіл якої сягає далеко за обрій радянського літературознавства, в інтелектуальний вирій нашого часу... У той час-простір, де інтелект здатен стати самоціллю, генеруючою силою. Не помилюсь, якщо назву літературознавця В. Панченка носієм нової свідомості, модулем якої є безкінечність. Це людина з новим філологічним мисленням, укоріненим у глибини українського народу, і в той же час оновленим, просвітленим, свіжим...

У дисертації В. Панченко зазначає: "Художник ставив перед собою завдання, вельми схожі на цілі вченого. Його цікавила роль інстинктів і він влаштовував своїм героям випробування, щоб прийти до пізнання закономірностей. Його мучило питання про мету й засоби — і він експериментував, перебираючи різні варіанти розв'язання цієї проблеми..." Володимир Євгенович ставить перед собою метазавдання — пізнати каузальні закономірності літературного виміру... Він експериментує, перебирає різні варіанти, шукає...

Володимир Панченко на початку дев'яностих змінив перо письменника і літературознавця на політичну рапіру. А література й політика на початку дев'яностих — жертви кризи історії та історичної свідомості. Кризу політичної консолідації, катастрофу політичного протиборства пережив на початку XX століття і Володимир Винниченко, не зумівши втілити свої ідеї-візії у життя. Він виділив у своїй політичній біографії "три найважливіші епізоди, які карколомно поєднали в собі доленосні віхи Української революції з особистими катастрофами. Схильний до образного мислення й художніх оцінок — паралелей, історичних порівнянь, В. Винниченко-атеїст назвав сходження на владні олімпи трьома біблійними сходженнями на Голгофу".

"Про кого скрізь ідуть розмови, як тільки річ торкається літератури? Про Винниченка. Кого купують? Знов Винниченка", — писав М. Коцюбинський в одному з листів. "І відкіля ти взявся у нас такий?" — хочеться... запитати д. Винниченка". Іван Франко з перших літературних спалахів, які зчинив Винниченко, розглядів небуденність його таланту...

А чи змогли ми сьогодні розглядіти Володимира Панченка та його художній світ у проекції на XXI століття? Чи випадковим було те, що науковець обрав своїм літературним візаві, а також об'єктом свого літературного позачасового діалогу Володимира Винниченка? Чому В. Панченко вирішує зайнятися українською літературою саме у світлі Юрія Яновського, Григора Тютюнника, а не когось іншого? І хоча перебувають ці люди в різних епохах, на відстані сотень тисяч світлових років, проте Совість, Честість і Правда поєднали їх у літературному часі-вимірі назавжди.

Дмитро ДРОЗДОВСЬКИЙ,
студент Національного
університету
"Києво-Могилянська
академія"

СПАДЩИНА

ДВОХСОТРІЧНИЙ ЮВІЛЕЙ

У серпні минуло 200 років Катеринославській класичній чоловічій гімназії. Для Дніпропетровська це означає двохсотріччя середньої освіти в місті. До речі, перша Катеринославська гімназія старша за першу київську.

Серед випускників гімназії були десятки знаних імен — професорів, ректорів, сановників, опікунів навчальних закладів... Із відомих українців можна назвати академіка Андрія Лободу, знаного одеського просвітянина Михайла Комарова, автора першого українського часопису "Основа" Миколу Мізка, народника Володимира Мальованого, драматурга Григорія Бораковського. Цю ж гімназію скінчив польський письменник і перекладач Єжи Єнджеєвич (автор роману про Тараса Шевченка).

Назву лише імена талановитих вітчизняних митців, котрі викладали малювання протягом майже півстоліття у тутешній гімназії! Першим — Флора Пилиповича Рєпніна-Фоміна. Народився він 1778 або 1779 року, а помер після 1857-го. Родом був із донських козаків. Приїхавши зі своєї станиці до столиці, став студентом Академії мистецтв у Петербурзі. По закінченні академії одержав атестат першого ступеня й шпагу. Був залишений при Академії й відзначений за картини "Смерть Сократа" і "Втеча до Єгипту". Перебуваючи в Академії, він вступає до Вільного товариства аматорів словесності, наук і художеств. Разом із Андрієм Івановим і Олександром Востоковим у 1802 році Рєпнін-Фомін розробляв проект Товариства митців, яке б "имело сношения с Обществом словесности".

Іван Іванович Гроднинський (Гродницький). Цей український художник був сином кріпака і в 1834—1840 роках був стороннім учнем рисувальних класів Товариства заохочування художників і вільнослухачем Петербурзької Академії мистецтв, де навчався одночасно із Тарасом Шевченком. Протягом десяти років — з 1840 по 1850 — Гроднинський викладав малювання в Катеринославській чоловічій гімназії. Є припущення, що Шевченко зустрічався з Іваном Івановичем 1843 року під час подорожі Україною.

А український художник Петро Тимофійович Окулов (1839—1921) викладав малювання в нашій гімназії у 1870—1876 роках. Мов живі поставали на роботах митців його сучасники. У Дніпропетровському художньому музеї зберігається "Портрет В. І. Запорожської" (1875) пензля того ж Окулова.

Ось лише деякі цікаві постаті, пов'язані з 200-річною Катеринославською гімназією. А їх, повірте, — десятки.

Микола ЧАБАН,
член правління
Всеукраїнської спілки
краєзнавців,
м. Дніпропетровськ

Фото Лариси Корецької

ГАРЯЧА ТЕМА

СЕЛО: НА МЕЖІ ЧИ ЗА МЕЖЕЮ?

Років двадцять тому в одному з сіл на Вінниччині я почув таку коломийку: *"У колгоспі добре жить — // На столі Іван лежить. // Гарна трапилась робота — // Витяг трактора з болота"*. Свого часу Ф. Хайєк (якого нині беззастережно шанують соціологи й політологи всього світу) писав, що в тоталітарних державах ситуація завжди і в усьому є така, якою в інших країнах буває лише під час війни. Сьогоднішня демографічна криза в Україні була посіяна ще за часів радянщини. Незалежність і "перенародження" України спричинилися — через низку чинників соціального, економічного і психологічного характеру — до того, що криза зацвіла, як чортополох на занедбаному полі. Трьома головними ознаками сьогоднішнього стану української людності стали низька народжуваність, висока смертність і прогресуюче старіння населення.

Серед математичних показників, якими зазвичай користуються демографи, одним із найбільш демонстративних є СТЖ — середня тривалість життя. СТЖ інтегрує в собі величини смертності від УСІХ ПРИЧИН В УСІХ ВІКОВИХ ГРУПАХ — від немовлят до патріархів. Як свідчить картограма, СТЖ сільського населення України коливається в діапазоні від 69,8 років (Чернівецька обл.) до 64,6 років (Миколаївщина, Одещина). Назагал ситуація сприятливіша на Заході, проміжною в адмінтериторіях Північного Сходу і драматичною обабіч Дніпра. На жодній із картосхем, із якими я вже мав нагоду ознайомити шановних читачів "Слова Просвіти", не було так багато блідого штрихування, котре означає "дуже низький показник", ЗА ПООДИНОКИМИ ВИНЯТКАМИ, СТЖ СІЛЬСЬКОЇ ЛЮДНОСТІ УКРАЇНИ в усіх регіонах НИЖЧА СТЖ МЕШКАНЦІВ МІСТ.

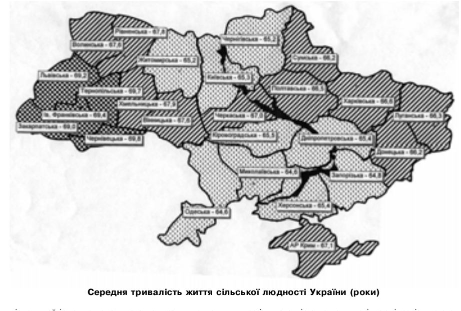

Середня тривалість життя сільської людності України (роки)

"Коротке життя" в поєднанні з низькою народжуваністю — найгірше, що може спіткати країну. Африканські племена мають катастрофічно низьку тривалість життя — але народжують багато дітей. Розвинені країни Заходу не можуть похвалитися плодючістю — проте в середньому живуть принаймні на 8—10 років довше, ніж ми, українці.

Переломним для природного руху (відтворення) населення України в цілому став 1979 р. — епоха "розвиненого соціалізму". Саме тоді почалася депопуляція (вимирання; перевищення смертності над народжуваністю) у наших селах, які завжди були "демографічними донорами" держави. Якщо говорити про два етноси, на які припадає левова частка людності, бачимо разючі відмінності між українцями й росіянами. Депопуляція російського населення в сільській місцевості й міських поселеннях розпочалася практично в один час (відповідно 1991 і 1992 роки), тоді як селяни-українці почали вимирати 1977 року (!), а мешканці міст набагато пізніше (1993 р.). Таблиця дозволяє "розщепити" загальні показники накопичених втрат людності на два засадничі складники: по-перше, за рахунок ненароджених, по-друге, через зростання смертності. "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм..." Назагал за 1990—2000 рр. Україна — на кожних 1000 мешканців — "недоотримала" 47 немовлят у містах та 25 — у селах. У цьому сумному явищі серед городян лідирує Південний район; показники, нижчі від середньоукраїнського рівня, бачимо на Заході та Північному Сході. Якщо йдеться про селянство, то й тут передує Південно-Східний регіон, а сприятливіша ситуація на Заході та в Центрі. Деякі регіони мають характерні внутрішні відмінності. Зокрема в городян Західного й Центрального районів показник нереалізованих народжень у 2 рази перевищує аналогічний показник для мешканців села.

Другий складник накопичених за 10 років утрат людності — зростання смертності — також істотно коливається залежно від регіону, але розбіжності між містом і селом набагато менші (а показники надсмертності в цілому для України практично однакові). Загалом, попри ті чи інші особливості, усі регіони України тотожні щодо загального напрямку демографічних змін: депопуляція зростає. Однодітна орієнтація сім'ї закріплюється, а традиції багатодітності втрачені — ймовірно, безповоротно. Якщо ми хочемо знайти ефективний вихід із демографічної кризи, "необхідно в першочерговому порядку розробити концепцію національної демографічної політики України, яка поєднувала б у собі сучасне уявлення про відтворення населення, аналіз демореальності з науково обґрунтованими цілями та завданнями, позбавитися догм у цій сфері, накопичених за час існування України в складі УРСР" (В. Стешенко, 2001). У контексті "єдино наукової методології" радянських часів панувало ставлення до людності як до чинника господарської діяльності, носія робочої сили й трудового чи мобілізаційного ресурсу. Маємо усвідомити, що демографічна політика не є лише похідною від соціально-економічних зусиль держави, а має стати їхньою свідомою і ПЕРШОЧЕРГОВОЮ орієнтацією. Суспільства, які зіткнулися з депопуляцією, мусять дозріти до переходу від звичних економічних розрахунків до політичної економії, пише Поль Демені (Paul Demeny, N.-Y., 2000), від перерозподільчого маневрування до фундаментальних змін у системі засадничих правил суспільної взаємодії. 8,5 тис. гривень "на пелюшки" — це прекрасно, і бодай за це можемо аплодувати новій владі. Але... Цього стимулу "вистачить" не більше, ніж на 1—2 роки; після них матимемо багато покинутих немовлят, яких народять власне для одержання цих грошей (а серед сиріт, цілком імовірно, буде велика частка дітей із розумовими вадами, зачатих у стані алкогольного сп'яніння). Кожна криза — демографічна також — має системні ознаки "закільцьованості" причин і наслідків. Лінійна логіка "гроші—діти" не дасть очікуваних результатів, бо стрімке зростання маргінальних прошарків у суспільстві створює особливу, майже апокаліптичну ситуацію. За будь-яких обставин близько 10 % людей не хочуть і не можуть "вростати" в суспільство й дотримуватися його регламентацій. Проте для решти засадничими є такі "банальні" передумови невкраденого щастя, як приваблива робота і прийнятний заробіток. Саме цього насамперед сьогодні бракує українцям. Критерії "привабливості" й "прийнятності", звісно, в кожного — свої, відтак третім засадничим елементом в життєдіяльності здорового соціуму є нематеріальне поняття, котре можемо назвати прозаїчно кар'єрною перспективністю, поетично — життєвою мрією. На запитання: "Якою мірою Ви задоволені загалом своїм становищем у суспільстві?" при опитуванні минулого року 58 % респондентів відповіли "Скоріше не задоволений", 26 % — "Важко сказати, задоволений чи ні" і 15 % — "Скоріше задоволений" — ("Українське суспільство. Соціальний моніторинг", К., 2004 р.). Сподіваюся, що сьогодні справа стоїть краще, хоча...

Село вимирає. Село старіє — в тому числі й через еміграцію молодих. Наздоганяючи міста, село спивається. Водночас село сьогодні є головним, а в деяких регіонах і єдиним бастіоном українськості. Не книжкового націоналізму, не "буржуазного", а органічного українського світосприйняття, зумовленого землею і небом, споконвічною мовою, садком вишневим біля хати і старим гніздом чорногуза. Проголошений Президентом "Рік села" має стати принаймні першим кроком назустріч селянам не лише по пшеницю та цукор, а заради порятунку держави. Чи стане? Без урахування етнічного складника демографічної кризи годі й говорити про її подолання.

Коефіцієнти накопичених утрат людності України за 1990—2000 роки (на 1000 осіб)

Регіони	Міста і села	Міста	Села
Західний	50,5	59,7	41,5
Центральний	64,5	71,9	51,4
Північно-Східний	68,4	73,4	60,9
Південний	70,8	77,8	57,4
Південно-Східний	78,6	81,9	61,9
Україна	68,0	75,3	52,4

Джерело: "Демографічна криза в Україні", К., 2001, 560 с.

Володимир ВОЙТЕНКО,
професор

РЕПОРТАЖ ВИХІДНОГО ДНЯ

ПО СУБОТАХ

Авторка матеріалу, подорожниця Людмила Дехтярьова

На початку літа чиясь легка рука наліпила на дошці оголошень нашого будинку папірець. Він пропонував мандрівочки по найцікавіших куточках України у вихідні дні: одноденні (25—60 грн., вартість залежить від відстані) та дводенні (170—210 грн.). Мої очі одразу втупились у слово "Трипілля", і не тільки тому, що вартість поїздки 25—37 грн. Головна причина ось у чому.

Навесні біля моря квітучого бузку в Ботанічному саду говорили ми про Україну з жінкою із Москви. Приїздить сюди майже щороку, у захваті від цвітіння магнолій, півоній... Зараз хоче ознайомитись із давньою трипільською культурою, бо йде про неї розголос по світах. Вона щиро сумувала: у Москві на Воробйових горах такого не знайшли, а на Кирилівських висотах Києва "це" відкопане ще у 1893 р. славнозвісним Вікентієм Хвойкою. Тож від мене, киянки з дідів-прадідів, чекала поради: куди краще піти та поїхати, яких купити книжок і сувенірів, щоб увійти найглибше у трипільську давнину.. Читачу, любий, ви теж відчували сором від власного невігластва?

Між тим у трипільську історичну добу земля України складала чималу і важливу частину доантичної, так званої Старої Європи. У межах європейського континенту західні кордони Старої Європи визначала археологічна культура загадкових етрусків прибережної східної Італії та крито-мікенська культура Греції. Східний ареал Старої Європи, культура Трипілля—Кукутені, це були землі від Румунії до Лівобережжя Дніпра — майже вся Україна. Саме тоді наші попередники на наших теренах відкинули примітивне мислення і стали... трипільцями. На це пішов проміжок часу 5400—2750 рр. до н. е.

Так би, приміром, можна було відповісти моїй співрозмовниці серед бузкового цвітіння, якби мала тоді таку обізнаність, до якої тепер довів мене рекламний папірець від агенції "Сергій Кардаш. Подорожі вихідного дня". Дякуючи йому, зрозуміла, що питання "чи ми європейці?" не існує, хоча нам його нав'язують. Ми були "Старою Європою" вже 7 тисяч років тому. Потрібно лише цим по-справжньому перейнятись. Я особисто, придбавши у вищезгаданій агенції квиток на суботній туристичний маршрут Київ—Трипілля—Витачів—Ржищів—Балико-Щучинка (за 35 грн.), перейнялася.

ПО КРИЛА — НА КРУЧУ

Зручний автобус о 8-й ранку рушив з Контрактової площі вздовж Дніпрової набережної. Як з'ясувалося, усі 42 персони — туристи вихідного дня — були налаштовані "на виключно трипільське". Але гід зацікавив нас тим, що маємо одразу за межами Києва. Наведу хоча б один приклад.

— Прямуємо до Ходосіївки. Бачите праворуч рівнесеньке плато під низьким трав'яним покривом? Вирізняється від суміжних пагорбів з кущами та деревами. Це стоянка скіфів, найпівнічніша на Київщині. На той час персидський цар Дарій I розпочав тривалу ворожнечу з античними греками. Скіфи для греків були "зернотрейдерами" при купівлі хліба у давньослов'янських хліборобів. Тому Дарію спершу потрібно було приборкати Скіфію. Проте з легкими на підйом скіфами таке за всю їхню історію нікому не вдалося, навіть Олександру Македонському, або згодом — легіонам Риму. Тож Дарію I якийсь зі скіфських родів показав "конячого хвоста" й опинився тут.

Гід, Олег Віталійович, продовжує:

— Стоянка скіфів була вкругову захищена валом 6 м заввишки. Звідси, між іншим, теперішня назва селища Круглик. Через 1000 із гаком років князь Володимир із захисною метою добудував угору скіфські вали. Добудова не так-то довго проіснувала, а скіфські "корінці" і зараз існують, входячи в систему Змієвих валів... Прошу, готуйтеся до виходу. Підемо на гору Дельтапланеру, звідки сучасні Дедали з Ікарами злітають.

На кручу Дельтапланерну деремося по мілких запашних травах, поскидавши взуття, наче змовились. Дивно, проте акція "босоніжжя" якось зблизила гурт незнайомих між собою туристів. Утома, нагромаджена за місяці "помаранчевих баталій" почала одразу витікати через ноги в грунт. Долаємо підйом на першому диханні, звільняючись від застояного столичного смогу в легенях. Переходимо на друге дихання, наповнюючись озоном від Дніпрової води й квітковими фітонцидами. На третьому вже й самі без дельтапланів підлітаємо: чи то, як у Меркурія, крильця відростають на щиколотках, а може, як у янголів, — за спинами. Злетіли на саму маківку та й скам'яніли: Боже, яка уздовж Дніпра панорама... зліва київська далечінь, під ногами окраєць Українки, а нижче за течією — мініатюрні острівці, та, одна за одною, правобережні кручі, мабуть-таки трипільські. А пан Олег веде своєї під клацання наших фотокамер.

— Магічну енергетику тут особливо відчутно. Уявляєте, яку силу завдяки цьому мало тутешнє язичницьке святилище. Зруйнували після хрещення, проте енергетика Землі — річ космічна... Люди й зараз шанують це місце. Бачите, як тут чисто, хоча це сільська околиця, куди можуть непотріб викинути.

А й справді, ніхто з "туристичної орди", навіть дитячі руки, нічогісінько під ноги не кинули. Крихітні букетики з польових гвоздичок та пухнастого жовтого медку до носів притиснуті, очі просвітлені, стан тихого екстазу... як колись у пращурів, які молились тут своїм божествам: Діві... Дані... Ладі...

Над розливами Дніпра

НАВШПИНЬКАХ ПО ТРЬОХ ПОЛЯХ

Якби ми з'єднали в автобусі ту окриленість, яку отримав кожен від Землі, і Води, і Квітучого літа, та злетіли б над під'їздами до с. Трипілля — то що б із гори побачили?

До Дніпра тут прямують три ріки: Стугна, Бобриця й Красна (саме при її гирлі стоїть село). Їхні річища поділили розлогу широчінь на три поля. Тим найчастіше пояснюють назви Треполь, Трипіль. А ще, як прикраси ландшафту, балочки, яруги, рукотворні давні кургани (було понад 300) та захисні вали (колись до 12 км заввишки). Про все це можна перед подорожжю почитати в сучасному путівнику: "Від Трипільської культури до сучасності" (Київ, 2004).

При самому березі Дніпра — надзвичайно фотогенічний "острівець" — частина сучасного с. Трипілля, що мисом "випливає" в Дніпрову воду. На мису, над самісінькою водою — новина. Садиба першого приватного Музею трипільської культури, де завершуються оздоблювальні роботи, — скоро відчинить відвідувачам двері. Які дива тут чекають! Уже зведено двоповерховий дерев'яний дім — точнісіньку копію з розкопів давньотрипільського "мегаполісу". Тут же біліє компактна споруда майбутнього музею, в якому вже розміщено трипільські старожитності з відомої колекції С. Платонова. Відбуватимуться там цікаві дійства, наприклад — випалювання трипільської кераміки в печі, що мовби з трипільської доби вилучена.

Приватний Музей трипільської культури

Садиба музею — теж музей. Під вишнями стоятиме Стіл Злагоди; навколо нього сидітимуть 6 трипільських давніх "богинь". Це точнісінькі копії статуеток, знайдених на розкопах шести регіонів — трипільських центрів по всій Україні. Дві з них, збільшені у відповідному масштабі, належать рукам Народного майстра з відтворення трипільської теракоти пані Л. Смолякової. Ви можете побачити їх уже зараз на фото, люб'язно переданому вам, шановні читачі. Отож готується завітати на відкриття, а нас чекає інший музей, що працює вже не один рік.

Маю сказати, що село ми спочатку оглянули здаля, з висоти Дівич-гори, яку зараз жваво атакують туристи. А колись то були ворожі навали, і вже впродовж 8 тисяч років гора з неприступними захисними спорудами бачила, які неміряні ріки крові тутешніх краян пролито за трипільську землю. Телеграфно перелічимо знайдені навколо свідоцтва життя наших пращурів:

V—III тисячоліття до н. е. — доба трипільської культури;

XI—IX століття до н. е. — білогрудівська, потім кімерійська та скіфська культури;

III ст. до н. е.—II ст. н. е. зарубинецько-корчуватська культура;

II ст. н. е.—IV ст. н. е. — черняхівська культура (і далі, з Київського Князівства, зарубки усіх злетів і падінь в історії України).

Музей, до якого прямуємо, демонструє беззаперечні свідоцтва сказаного.

До того, як залишити автобус, ми наслухалися від Олега Віталійовича, до якої неймовірної концентрації перенасичена історією трипільська земля. Тож виходили з острахом і навшпиньки йшли до музею, щоб не натиснути на якийсь раритет під ногами... Може, від напруги чи від спеки дійсність мене покинула. Опинилась я посеред зими, посеред засніжених трипільських пагорбів, посеред дзвінкоголосих давньотрипільських дітлахів, що гасають з круч на санчатах. Стоп! Звідки сани, у них такого не було. Та музей за якісь 10 хвилин покаже, що винайшли трипільці сани, і в одну, і в дві бичачі сили, і тягли ті сани все, що в господарстві потрібно. Схоже, що колесо — теж винахід трипільця (знайдені іграшки з глини, де бичок спирається на колеса). Тож чи не є Україна батьківщиною... ні, не слонів, хай їм грець. Зате — саней і коліс, що значно важливіше для світового прогресу.

Повертаюся до реальності і бачу, що ми вже на кручі, і музей — перед нами. Музей?!.

ГУЧНА ТИША

Від першого погляду враження таке: на яскраво-зелену траву якийсь велетень поклав приманку — чималу призму з темного шоколаду. Крізь єдиний отвір десь збоку ця геометрична фігура втягує живих людей, наприклад, наш туристичний гурт, до царства тіней. До яких саме, мовчки підказує стилізована жіноча постать угорі над отвором дверей. Скульптура "староєвропейської" трипільчанки виліплена точнісінько за зразком (у відповідному масштабі) статуетки, знайденої при розкопках у с. Березівка. Відтворена руками Людмили Смолякової. Ще дві подібні "грації" роботи М. Горлова та Ф. Калюжної вінчають призму з протилежного боку.

Якщо вже вас втягнуто за поріг — пильнуйте! Бо одразу ошелешує незрозумілий предмет. Екскурсовод каже, що це тринокль — магічний прилад для викликання дощу.

Експонати, що промовляють

ТА НЕДІЛЯХ

Є ще моноклі та біноклі, останні використовують досить часто в Україні. А за магією в три сили вимушені були організатори музею запозичатись у Молдові з її тамтешньою специфікою культури Трипілля-Кукутені. Відтворено молдавський тринокль для трипільського музею руками шановного голови товариства Коло-Ра пана Олексія Трачука (у якості сувенірів тринокль майже не роблять. А бінокль — будь ласка, проте туристи їх розбирали з магічною швидкістю, мабуть, для зрошення власних соток).

І все ці несподіванки готувалися за проектом архітектора Анатолія Ігнатенка, якому доля подарувала шанс: із банального, старого совкового музею створити дещо ультрамодернове і водночас відповідне історичній темряві, що в ній поки залишається "підводна" частина гігантського археологічного айсберга нашої минувшини. Те, що маємо у вигляді "битих горщиків та іграшок" (росіянка з голови не йде), — то крихітна "надводна" частина. Що ж, браво, маестро Ігнатенко; браво, друзі-однодумці. Велика подяка всім за чудовий обласний археологічний музей над високою Дніпровою кручею.

Перший поверх тут відведено прадавній історії України взагалі, а другий — виключно трипільській добі. Переповідати експоноване — лише нудьгу навіювати, при тому що нею у музеї й не пахне. Енергетика свіжа, усе надзвичайно цікаве, екскурсоводи гостинні й кваліфіковані, експонати можна фотографувати.

Коли з усім тим покінчено, настає мить прояву індивідуальних смаків, тобто купівля книжок і сувенірів у музейному кіоску. Тут справді пропонують якісну продукцію. Початківцю можу порадити книгу: Відейко Ю. М. "Трипільська цивілізація". Київ. — 2004. Деінде пошукайте провокуючі думки підбурювача від історії: Шилов Ю. О. "Праслов'янська Аратта". Київ. — 2003. (Ми знайшли у продуктовій крамниці тут же в селі).

Купуючи сувеніри, дещо треба мати на увазі. Не з огляду якості, а з приводу нанесених на виріб символічних знаків, якими користувався давньотрипільський народ. Майстри того часу "знакопокладали" на розписуваний предмет потужну стихійну силу Всесвіту й Землі, з якою, на відміну від нас, були тісно й безпосередньо пов'язані. На теперішніх Homo Sapiens магія трипільських знаків може діяти лагідно або ж підступно, якщо її не шанувати, не вивчати, ігнорувати.

Наприклад, якщо ви — сімейна пара, і хочете мати здорову, красиву й розумну дитину, зважайте: трипільський символ родючості (як людини, так і ниви) — це ромб, розквартований нахрест на чотири ромбики і в кожному — цятка, тобто зарід — зернина в грунті або дитинка в маминому лоні.

Знаки дощу, серії паралельних ліній, хоч косих або вертикальних, дуже підсилюють магію біноклів.

Якщо ви пов'язані бізнесом з чотирма сторонами світу, беріть горщик із зображенням стилізованих чотирьох очей — на північ, на південь, на схід і на захід.

А ще знаки сонця, вічного руху, постійного відтворення життя... Я особисто з першої мандрівки (потім була й друга та інші, бо вірус "тріпіліус" таки вразив) привезла малесеньку плоску мисочку, що нагадує TV-антени на сучасних будинках. Усередині малюнок: наче дві дуже хвостаті комети летять назустріч одна одній і вже починають зготатись у єдине ціле (пан Трачук припускає, що то символ космічного кохання). Мисочка та до моєї долоні "прилипла", лишень я руку простягла до сувенірів, що рядочками чекали "свого володаря". З того часу справи свої "прокручую" вдвічі швидше й успішніше. А куди не підвішу мою трипільську антеночку — розгортається лишень у напрямку Трьох Полів, де у 1897 р. Вікентій Хвойка розпочав трипільську Одіссею (про це також натякнули на черговому білборді, бо там ще на тисячі поколінь роботи).

...Отже, залишали ми музей зі щирим почуттям вдячності. На якийсь час у шоколадну оболонку повернулась оксамитова тиша. А наші бідні голови почали пухнути від важкого процесу перетравлювання такої купи неочікуваної інформації, без якої я тепер не уявляю свого життя: почала збирати наукову літературу, вникати в наукові суперечки. Власне, газета "Слово Просвіти" чимало шпальт присвятила Трипіллю.

Л. Смолякова з власними виробами на тему Трипілля

Гострі дискусії точаться навколо теми "хто — від кого?" Чесний науковець зізнається простому туристу, що рівень сучасних знань цієї проблеми не вирішує, хоч як би не реконструювали черепи та тлумачили, що ніс-защіп пальцями на схематизованих "обличчях" статуеток — це свідоцтво семітської крові трипільців. Трипільці тримали свиней (підкреслює О. Трачук), а де ви бачили таке у головних персонажів Старого Заповіту?

Проте чим далі, тим більше "пророків", що витягують поодинокі аргументи і починають нам пояснювати — хто ми тут є, українці на українській землі, де нам закладали підвалини цивілізації наші ж давні трипільці. Тож пропоную нам з вами таке собі маніпулювання — пограємось у... пса.

На великих керамічних посудинах, у яких трипільці зберігали харчові припаси, майстрами накладалися малюнки охоронних знаків. Таким магічним знаком була сторожова собака. Дуже динамічні собачі постаті, стилізовані з надзвичайною майстерністю лежать, скачуть, готуються до нападу, граються з власним хвостиком. Усе свідчить про те, що пес у трипільців був дуже поважною персоною, бо боронив засіяні поля від диких і свійських ласунів. Безперечно, що віддана сім'ї тварина охороняла дім хазяїв, супроводжувала його на полювання.

А як були справи з собакою в ті часи у інших народів?

У шумерській релігії собака — священна тварина богині Іштар, а в давньоєгипетській релігії собака — культова тварина богині Хатор. В античну добу собака йшла на полювання з богинею греків Артемідою — вона ж римська Діана.

У давньоіранській міфології крилата собака Сенмурв була посередником між Космосом і Землею і також допомагала в господарстві, як і її трипільські собачі родичі. Давніх слов'ян також не обійшов культ пса Симаргла, і подібне знаходимо в лужицьких слов'ян. Останні вірили (за Докією Гуменною), що "богиня Девонна місячними ночами бігає із собаками по лісі та лякає звірів". Подібне знаходять у вірмен, курдів, молдаван.

Чим усе те не підстава закласти "Історію святого пса" у комп'ютер та отримати власну інформацію на тему "Хто — від кого"?

Та маємо повернутися до автобуса, де галасують, сперечаючись туристи, що за точками зору встигли поділитися на мікроугруповання. Дехто, в якості аргументу, трясе рукавом власної вишиванки, орнамент на якій — саме знак родючості, наче з трипільського горщика. Сердешний пан Олег Віталійович, на душі якого відповідальність за продовження маршруту (залишилось ого-го: Витачів, Ржищів, розкопки, плацдарм висот Балико-Щучинки, нарешті привів туристичний ковчег до норми. Продовжимо наші подорожі вихідного дня і ми.

Далі буде.

● **Людмила ДЕХТЯРЬОВА**
Фото автора

ДЖЕРЕЛА

ЧЕРКАЩИНА В ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОМУ АСПЕКТІ

Непросто аналізувати книгу "Шевченків край", нещодавно видруковану поліграфічною фірмою "Оранта", бо вона вражає масштабністю змісту, багатством ілюстрацій, новизною подачі. По-перше, як на мій погляд, це справжній шедевр поліграфічного мистецтва. Видавці: Український центр народної культури "Музей Івана Гончара", громадська організація "Фонд Івана Гончара", ПП "Верещинські" — зробили свій неповторний внесок в українську шевченкіану. Присвячено працю світлій пам'яті Тараса Григоровича Шевченка і Івана Макаровича Гончара.

Як кожен читач, спочатку я переглянула ілюстрації, а вони складають більше половини обсягу книги — понад триста сторінок. Глянцевий папір, високоякісний друк, рідкісні фото й репродукції картин та графіки дозволяють назвати це видання справді подарунковим. У цьому велика заслуга автора художнього проекту книги Володимира Юрчишина. Високий художній смак, політ фантазії художника, незвичність асоціацій вражають красою і довершеністю. Наприклад, на обкладинці — Козак Мамай, але не з Майдану Незалежності, а фрагмент мальованих дверей козацького куреня кінця XVIII—початку XIX століття з Черкаського краєзнавчого музею. А на другій та третій сторінках — ластівки на дроті чистять пір'ячко, щебечуть, відпочивають, прилітають. Може, й ми, як ті ластівки, гортаючи книгу, думкою полинемо до свого предковічного гнізда, до своїх витоків, до землі Черкащини, Шевченкового краю...

Найперше зауважую у художньому оформленні книги велику кількість репродукцій геніальних картин і офортів Великого Кобзаря, пейзажі й обличчя рідної Черкащини, ілюстрації до поем: "Чумаки серед могил" (олівець, акварель, 1846); ілюстрація до твору Вільяма Шекспіра "Король Лір" (гальваноакустика, 1843); начерк постатей дітей до картини "На пасіці" (полотно, олія)... Друга особливість — безліч унікальних фотографій кінця XIX—початку XX століття з альбомів Івана Гончара "Україна і Українці", "Шевченків край на світлинах Григорія Шевченка" (з колекції Володимира Яцюка), та високохудожні світлини сучасної Черкащини у всьому багатстві народної культури: Канівські гончарі, весільний хліб на Чигиринщині, чорнолощена кераміка, писанки, скарби Шевченкового краю в Музеї народної архітектури та побуту України, народний одяг Черкащини...

Понад п'ятдесят історико-культурологічних нарисів різних авторів увійшли до збірки, щоб утілити задум, який десятиліттями виношувала Лідія Орел, упорядник цієї титанічної (скажемо без перебільшень) праці — створити образ батьківщини Кобзаря з погляду історико-етнографічного. З надзвичайною цікавістю читаються нариси з історії краю: Миколи Шмагліяя і Михайла Відейка "Майданецьке поселення — велич трипільської культури", Михайла Пономаренка "Черкащина за часів Богдана Хмельницького", Вільяма Нолла "Колективізація, голодомор в Україні: свідчення очевидців з Черкащини" та інші. Несподівано і щиро написані нариси Богдана Лепкого "Дитячі роки Кобзаря", Миколи Біляшівського "Розповіді селян села Пекарі про Т. Г. Шевченка", Зінаїди Тарахан-Берези "Вікова таємниця Мотовиловщини", Олени Боряк "Забута постать етнографа Людмили Шевченко"... А як палко звучить вступне слово Євгена Маланюка на академії Української студентської громади у Варшаві 1937 р. — "До справжнього Шевченка": "Поет, в словнику якого, либонь, найчастіше зустрічаємо такі слова, як "слава" (улюблене слово!), як "лицарство", як "прадідівська земля" і "кров", що нею вона "напоєна", ті "la terre et les morts", до якого на Заході Європи покоління XIX ст. дійде остаточно геть пізніше, вже за нашої пам'яті, — такий поет є дуже далекий від обожуваного за російськими зразками, а в українському сенсі — глибоко-фальшивого "мужицтва". Наш-бо селянин, двигаючи на собі почесний тягар вікових національних обов'язків і будучи фактично спадкоємцем періодично відмираючої шляхти, є, може, найбільшим аристократом серед селянства Європи..."

Окрасою книги стали також глибокі дослідження Агатангела Кримського "Весняні та Великодні пісні й ігри Звенигородщини", Лідії Орел "Народна культура Шевченкового краю", а також "Пісні Черкащини", записані Леопольдом Ященком.

Запальне слово лине до нас зі статті Івана Гончара "Шевченків край", яка увійшла до захопливого своїм розмаїттям розділу "Старожитності батьківщини Кобзаря в музеї Івана Гончара": "Отак, збираючи все духовне і матеріальне, я завжди тішу себе тим, що прийде жаданий час і мені вдасться добитися створення небувалого на Україні великого музею нашої духовності, а також написати цілі аннали про нашу високу і велику культуру великого нашого Українського Народу".

Тут же представлено живописну і скульптурну шевченкіану Івана Гончара та справжні шедеври народного мистецтва із його зібрань.

А найбільше у цій книзі світлин, які донесли до нас тисячі красивих українських облич у святкових українських строях. Яку чистоту, світло і мудрість випромінюють очі! Через століття вони зазирають прямо в душу і ніби питають: а чи знають наші діти, народжені у XXI столітті, українські пісні, чи бережуть обряди? І знову набатом звучить голос Івана Гончара: "...Разом з цим я вивчав і характер свого народу, який дуже змінювався внаслідок безкінечного його грабунку та справжнього геноциду. Я вже не кажу про його духовне вироджування та національну деградацію, а скоріше денаціоналізацію".

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ НАРИСИ
ШЕВЧЕНКІВ КРАЙ
КИЇВ РОКУ 2005

Символічно, що саме на Черкащині могили трьох велетнів — Богдана Хмельницького, Тараса Шевченка і Василя Симоненка. Благословенна черкаська земля постає перед нами зі сторінок нового видання, яке здійснене завдяки сприянню людей, щиро залюблених у культуру й історію України — родини Садових: Ірини, Григорія, Ольги й Оксани.

Без сумніву, це фундаментальне видання — справжнє явище у книжковому морі українських видань 2005 року, яке заслуговує на найвищі нагороди престижних міжнародних книжкових виставок і конкурсів. Воно стане в пригоді вчителям і учням, студентам і викладачам, краєзнавцям і науковцям — усім шанувальникам Шевченкового краю. Але насамперед воно дозволяє кожному з нас доторкнутися до чистих і вічних джерел українського духу!

● **Ніка КРИЖАНІВСЬКА**

«ЗРУЧНА» МОВА УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ЗМІ

Хто обирає мову для українських Інтернет-ЗМІ? Ці технологічно найновіші медіа з огляду на оперативність стають першочерговим джерелом інформації й для звичних стандартних ЗМІ, тим самим диктуючи мовну моду і своїм користувачам, і мільйонам тих, хто звик до традиційних радіо, газет і телебачення.

З кінця 90-х років минулого століття в Україні поряд із пресою, радіо й телебаченням з'явився четвертий вид медіа — Інтернет-ЗМІ. Хоча у світі серед правників і журналістів і досі тривають суперечки щодо того, чи справді Інтернет-ЗМІ можна вважати окремим видом медіа. Для лінгвістів Інтернет — "особливе комунікативне середовище, особливе місце реалізації мови, яке раніше не існувало, таке інформаційно-комунікативне середовище, у якому успішно співіснують усний і письмовий варіанти мови з різною жанрово-стилістичною спрямованістю". З погляду філологічного, завдяки децентралізованості Інтернету, відсутності цензури, можливості висловити свою думку на безмежну аудиторію, Інтернет здобуває характеристику "поля найменшої текстуальної уніфікації та найбільшого словесного "демократизму".

Інтенсивність розвитку Мережі в Україні з початку цього століття була дуже високою: так у грудні 2000 року постійних користувачів Інтернетом було близько 2,1 % громадян, у жовтні 2003 року їх налічувалося близько 900 тисяч (**http://www.chernivtsi.ukrtelecom.ua**), через рік, за даними **bigmir.net**, українська авдиторія глобальної мережі вже становила близько 4 мільйонів, а за прогнозами, до 2006 року має вийти на рівень 20 відсотків інтернет-користувачів (близько 8—9 млн.) (**http://www.chernivtsi.ukrtelecom.ua/**). Проте тенденції мовного розподілу функціонування сайтів свідчать про величезний дисбаланс між російськомовними та україномовними ресурсами: станом на кінець 2003 року тільки 14 % усіх веб-сайтів були україномовними при 82 % російськомовних і 4 % двомовних! Таке становище давало підстави російським Інтернет-технологам стверджувати, що позаяк Інтернет ділиться не за країнами, а за мовами, а сайтів українською мовою дуже мало, то й говорити про український Інтернет не доводиться, і сайти, розміщені в російськомовних зонах, слід вважати частиною російського Інтернету.

У небагатьох дослідженнях мовної ситуації в українській зоні Мережі насамперед зазначають значну кількісну перевагу російськомовних сайтів над україномовними, тенденції великої кількості помилок у текстах, відсутність технічних можливостей для української абетки. За нашими спостереженнями, аналогічні тенденції характерні й для такого структурного компонента Інтернету, як онлайнові ЗМІ.

Електронні ЗМІ в структурі українського Інтернету займають 6 % від усіх ресурсів, але є, проте, найбільш відвідуваними. Можливості мовного впливу повідомлень, переданих через Інтернет, випливають з їхніх властивостей — доступності (читач за бажанням може відкрити сайт у будь-який час доби), глобалізованості (перетинають безперешкодно будь-які державні кордони), інтерактивності ("двобічний зв'язок між комунікатором і реципієнтом, що в будь-який момент стає комунікатором"). Інтернет-ЗМІ диктують "мовну моду" ще й у той спосіб, що стають потужним джерелом інформації для решти ЗМІ — аудіовізуальних і друкованих.

Російська мова домінує і в онлайнових ЗМІ (які не мають друкованих чи інших стандартних аналогів, а існують тільки в Мережі), на Uaportal із-поміж 150 зареєстрованих видань тільки 28 мають українську версію і лише в 16 ця версія базова, решта — російськомовні.

Отож кількісне співвідношення українськомовних і російськомовних видань, зрештою, мало відрізняється від мовної ситуації в інформаційному просторі країни загалом. Але причини такого явного перекосу, поряд із традиційним колоніальним мовним спадком, припускаємо, ще й у визначальних чинниках організації мовного режиму інформаційних сайтів.

Однією з причин переважної російськомовності українського інформаційного Інтернет-простору є, безперечно, зосередженість медіа-ресурсів і більше поширення Мережі в русифікованих центрах сходу і в Києві. Так, регіональний розподіл аудиторії українського сегмента мережі Інтернету є таким: Київ — 66,06 %, Одеса — 8,49 %, Дніпропетровськ — 7,04 %, Донецьк — 4,53 % і всього близько 15 % припадає на решту території, куди входять українськомовні краї. За класифікацією російського дослідника І. Давидова, мережеві видання за приналежністю поділяються на ті, що належать державі, медійним групам, політичним і бізнесовим групам, незалежні.

В Україні до державних сайтів належать веб-сторінки державних установ і організацій, а також Інтернет-версії державних друкованих та електронних видань. Як відомо, Закон "Про мови" в Україні не поширюється на віртуальні ЗМІ. Отож в умовах явно недостатньої представленості тексту українською мовою держава мала б шукати способів захищати мову титульної нації у віртуальному просторі, надто коли ця мова взагалі є головною засадничою умовою існування українського Інтернету. Натомість спільним наказом Держкому інформаційної політики, телебачення і радіомовлення та Держкому зв'язку й інформатизації від 25 листопада 2002 року запроваджено тримовне публікування інформації на офіційних сайтах — українською, російською та англійською. Насправді пріоритетне місце часто відводиться російськомовній версії, що й легалізувало фактично статус російської мови в українському Інтернеті на державному рівні як офіційної. Що стосується медійних груп, то в Україні не склалося сприятливих умов для медіа-бізнесу, а існуючі поодинокі медіа-групи спеціалізуються на теле- й видавничому бізнесі, обходячи Інтернет боком. Із іноземних найпотужніше діють російські медіа-групи, що мають дочірні сайти в Україні, і подають інформацію російською, ігноруючи створення української версії. (ІА "Новости-Украина" (**http://www.newsukraina.ru**), "Утро-ру-Украина" (**http://ukraina.utro.ru**) та ін.). Чи не єдина на інтернет-медійному ринку України західна компанія "KP Publications" до її честі має українськомовну версію газети "Корреспондент" (**http://www.korespondent.net**). Найбільший інформаційний сегмент в українському Інтернеті — у руках політичних і бізнесових груп, він переважно російськомовний і є насамперед засобом політичного піару й пропаганди. Ці групи, як відомо, до останнього моменту не відзначалися особливим патріотизмом і орієнтувалися здебільшого не лише на українського споживача, а й на російського, що сприяло втягуванню української зони Мережі в російську та СНД-івську сфери Інтернету. У цій ситуації тільки завдяки ентузіазмові керівників інформаційних проектів і головних редакторів вдалося переконати власників у потрібності створити поряд із головною російською — небазові україномовні сторінки (forUm (**http://for-ua.com**), proUA (**http://www.proua.com**) та ін.). Незалежних Інтернет-ЗМІ в Україні небагато, бо вони не можуть бути на самофінансуванні, окремі з них існують на кошти громадських організацій і фондів, інші — на міжнародні гранти. Вони переважно політично представляють інтереси й орієнтуються на національно й мовносвідомого читача, обираючи за головну версію українськомовну (Майдан (**http://maidan.org.ua**), Українська правда (**http://www.pravda.com.ua**), ін.). Проте відсоток таких видань незначний через проблеми з фінансуванням.

Журналісти, редактори, політологи підпорядковані власникам сайтів і втілюють їхню мовну політику. Оскільки географічно Інтернет зосереджено в Києві та російськомовних регіонах, то й найбільше серед зазначеної категорії вихідців із цих країв. Середній вік Інтернет-журналіста — 25—35 років. Це покоління, формування мовних настанов якого відбувалося під впливом усе тих же радянських стереотипів на кшталт: "Яка різниця, якою мовою говорити" та післярадянських подвійних стандартів у мовній політиці — формального на офіційному рівні впровадження української як державної, з одного боку, та фактичного продовження старорежимної політики зросійщення, зокрема на побутовому рівні, — з іншого. Природно, що російськомовному журналісту психологічно комфортніше писати тексти російською в умовах надоперативності, якої вимагає робота ЗМІ в режимі реального часу. "Зручність" російської мови (порівняно з українською) випливає і з наявності величезного обсягу довідкової інформації, представленої нею в Інтернеті, натомість "незручність" української ще й пов'язують із неналежною технічною пристосованістю клавіатури до української абетки (особливо стосується літери "ґ" та апострофа).

> ***"Мова, відсутня в Інтернеті, — це мова, яка більше не існує в модерному світі".***
> **Тарас Возняк**

Мовні уподобання української авдиторії слід розглядати в кількох площинах. Відповідно до згадуваного регіонального розподілу Інтернету, переважна більшість користувачів інформаційних сайтів — мешканці столиці (близько 50 %) і східних індустріальних центрів із відповідними мовними стереотипами.

Є категорія користувачів, мовні уподобання якої певною мірою пов'язані з ідеологічною, політичною, культурною орієнтацією особистості. Прикладом "мовних уподобань" однієї з груп є середньостатистичні показники за січень 2005 року: 55 % усіх заходів на українськомовну базову сторінку рейтингового сайту "forUm" (**http://for-ua.com**) становили користувачі Києва, 27 % — користувачі Донецька й області, співвідношення заходів на українську та російську версію сайту перебуває в діапазоні від 1:5 до 1:20 на користь російської (ресурс позиціює себе як захисник регіональних інтересів цього краю).

Соціальні характеристики авдиторії: (43 % користувачів Інтернету — віком 25—39 років, 32 % — віком 14—24 роки, 30—40 % — корпоративні клієнти, 20 % — працівники державних установ, 18 % — представники малих і середніх підприємств, 79 % — люди із закінченою освітою орієнтують менеджерів на так званий середній клас і дають підстави вважати, що російська мова "як універсальна" зручніша для таких категорій. Цей стереотип не має під собою реального підгрунтя. Дані опитування керівників найпопулярніших двомовних веб-сайтів щодо мовних пріоритетів користувачів засвідчують: "Оскільки абсолютна... більшість вільно володіє як українською, так і російською мовами, то пересічний користувач Інтернету просто... дивиться ту версію сайту, яка є стартовою чи просто більш розкрученою". Як зазначає дослідниця Н. Іванова, "при бажанні користувач може змінити мову, та постає зустрічне питання: у кого і за яких умов з'являється така потреба, якщо Інтернет все-таки виступає передусім джерелом інформації та розваг, а рівень володіння російською мовою в українського відвідувача Мережі достатній, аби вільно орієнтуватися на стартовому сайті".

Отож причини масового вибору російської мови як єдиної або основної для веб-сайтів українського інформаційного Інтернет-простору полягають, із одного боку, в суто споживацьких і комерційних пріоритетах, у штучних мовних стереотипах, що склалися в радянські часи, у мовних уподобаннях переважно російськомовних власників і журналістів. В умовах становлення українського Інтернету й поступового зрощення його з комерцією власники інформаційних сайтів, використовуючи їх насамперед як засоби пропаганди й піару, діють на закріплення за собою вже наявної авдиторії, а отже й на її кількісне розширення, орієнтуючись на смаки невибагливого користувача. Перенесення в Мережу реальної практики ставлення до української мови як до маргінальної становить загрозу витіснення української словесної комунікації російською. Якнайперше — російською, бо спостереження останнього часу свідчать про захоплення російською й тих незначних відсотків у вітчизняному Інтернеті, які мали англомовні інформаційні версії веб-сайтів. Актуальним є застереження Лариси Масенко про те, що домінуюча мова витискає підкорену пропорційно до обсягу інформації, що подається нею, і обернено пропорційно до структурної диференціації мов, тобто генетично структурна близькість підкореної мови полегшує динаміку її поглинання. Тож українські онлайн-ЗМІ, як і весь україномовний Інтернет, мають дбати і про більшу наповнюваність українським текстом, і про якість цього тексту — його інформативність, змістовність, грамотність. Цьому мають сприяти і подальші дослідження мовної ситуації Інтернетних-ЗМІ та інших структурних компонентів вітчизняного сегмента Мережі.

● **Леся ЧОРНОПИСЬКА**, філолог

ЗА УКРАЇНСЬКИЙ ІНТЕРФЕЙС!

Наш співрозмовник, Андрій СЛЄЗЕНКО, випускник Київського національного університету технологій та дизайну, за фахом — інженер електромеханіки, із 1999 року активно займається українізацією програмного забезпечення, провадить власні доробки до нього тощо.

— Андрію, скажи, будь ласка, як виникла ідея українізувати Інтернет? Що було поштовхом?

— Я вже навіть точно не пригадаю. Мабуть, не міг миритися з тією мовною ситуацією, яка була в Україні, коли я закінчував загальноосвітню школу, і пізніше — коли починав освоювати свій новий комп'ютер. Усе те "накопичувалося" в мені. І ось 1998 року я закінчив ПТУ № 1 з відзнакою, — і мені на мій 18 день народження подарували новий комп'ютер. Тоді й почав активну діяльність, просто вихлюпуючи всю накопичену в мені енергію!

— Якою мовою ти спілкувався на той час?

— Зважаючи на те, що я навчався в російськомовній школі, то, звісно, спілкувався переважно російською. Лише іноді доводилося розмовляти українською — на уроках української мови і літератури. Направду, то спілкування рідною українською видавалося чимось незвичним, якось навіть важко було уявити, як можна постійно спілкуватися нею. Та я дуже хотів оволодіти українською так, аби спілкування рідною, державною мовою не викликало жодного дискомфорту. Це, можливо, теж було одним із поштовхів до моїх українізаторських спроб в Інтернеті. У реальному житті було досить важко звикнути спілкуватися українською, всюди лише й чути російську. Багато хто зовсім не знав української, до того ж, майже кожен відчував незвичність до державної мови, нібито її не було зовсім. Отож план був таким: збільшити популярність української на основі підняття патріотичного духу українців! І для прикладу — розпочати з себе. Оскільки у реальному житті все було так важко, я вирішив, як-то кажуть, "нанести рішучий удар" для поширення і зміцнення української у нових сучасних технологіях. Так я почав активно пропагувати підтримку і розвиток усього українського засобами Інтернет. Усі листи в межах України надсилав лише державною або, в особливих випадках, російською, та з ненав'язливим проханням чи то побажанням українізуватися. Так розпочалася українізація всього, що траплялося на моєму шляху. Я перекладав, тестував, надавав поради, допомагав, тобто робив усе можливе, аби Україна не відставала в розвитку інформаційних технологій.

— Чим можеш пишатися або що вже зробив цікавого?

— Із більш-менш повним переліком програм, які я українізував, або деякими проектами, робота над якими проходила не без моєї участі, можна ознайомитися на офіційній домівці — **www.slezenko.com.**

— Як можна оцінити стан функціонування української мови в Інтернеті?

— Незважаючи на щораз більшу популяризацію української, а також на збільшення кількості прихильників, небайдужих до розвитку українських технологій і програмного забезпечення зокрема, ситуація залишає бажати кращого. Приміром, ще багато програм не мають українського інтерфейсу, дуже мало софту, порівняно хоча б із російським ринком, виробленого саме українськими розробниками. Існують і проблеми з ліцензуванням програм...

— Чи доводилося тобі стикатися з якимись перепонами, займаючись українізацією? Які це перепони?

— Так, звісно, без перепон, як і в будь-якій іншій сфері, не буває. Та всі перепони можна подолати! Комусь це вдається, комусь — ні. Хтось не витримує психологічно, хтось змінює погляди, хтось зупиняється з матеріальних чи інших причин, а хтось наполегливо і завзято продовжує свій шлях. Перепонами може бути що завгодно — чи то поганий клімат із ліцензуванням програм в Україні (багато розробників просто відмовляються працювати на український ринок), чи то власні переконання розробників. Також — відсутність належного досвіду, знань, всеохоплююча конкуренція тощо.

— Що особисто тобі дає це заняття?

— Звичайно, моральне задоволення. А позаяк займаюся цим професійно і вже досить тривалий час, то, звісно ж, намагаюся дещо підзаробити, якщо це можливо. Адже це заняття потребує не тільки часових, а й матеріальних витрат.

— Яка схема (послідовність) цього процесу?

— Схема досить проста. Подібно до того, як робітник (службовець) намагається влаштуватися на роботу, так і перекладач (бета-тестер, програміст) намагається знайти собі команду, з якою він хоче працювати. Разом із підвищенням досвіду й вагомості свого внеску в загальну скарбничку команди та вкладу в розвиток ПЗ (приміром, українських чи українізованих) загалом, зростатимуть зв'язки і власний авторитет. А значить, вас рекомендуватимуть друзі, знайомі, вашої допомоги потребуватимуть інші, і ваші послуги будуть завжди актуальні.

— Із ким співпрацюєш, чи виникли якісь цікаві знайомства?

— Співпрацюю з багатьма розробниками. Серед них: MetaProducts Corporation, EFSoftware, ElcomSoft Co.Ltd, SNK Software, Astatix Software, Gentee Inc., WnSoft Inc., ED Company, Siber Systems Inc., Indigo Rose Corporation, Loonies Software Group, ArtMoney Team і багато інших! Ще більше вільних розробників, це й Андрій Силаєв, і Михайло Ємельченков, і Дмитро Кузьмицький, і Олександр Пузєєв, і Дмитро Луценко, і Влад Чурсін, і Шалму Якубов, і Дмитро Грибов, і В'ячеслав Асташкевич, і Євген Троїцький, і Олексій Казанцев, і Володимир Іванов, і Giorgio Brausi, і Шалаєв Ростислав, і Володимир Рибант, і Анатолій Стрєлков, і Микола Попок, і Валеріан Кадишев, і багато інших. Вибачаюся, кого не назвав... Також працюю разом із "Сервером програм з українським інтерфейсом" і "Українським Сервером Програм", "Караоке.ru" (додаю українські й перекладені українські пісні) та багатьма іншими проектами. Кожен, хто бажає співпрацювати, завжди може зв'язатися за контактними адресами, розміщеними на моїй офіційній домівці. Звісно ж, надходить багато листів і від користувачів. Не завжди можу всім вчасно відповісти, але намагаюся не оминути увагою жодного листа! Щодо переносу знайомств із віртуалу в реал, то я особливо не переймався цією ідеєю, бо тепер від віртуалу до реалу — зовсім небагато! Лише потрібен привід. Усіх, із ким утворилася міцна "віртуальна дружба", можна вважати цікавими знайомствами. Ми надалі працюватимемо, аби не залишатися на місці, і постійно вдосконалюватимемося!

● Вела розмову **Леся ТКАЧ**

ДОПОКИ?!

ЦЕ ПИТАННЯ — НЕ ФІЛОЛОГІЧНЕ. ЦЕ ПИТАННЯ ПАТРІОТИЗМУ

Українська мова рідна для переважної більшості громадян України. Вона одна з найдавніших і найрозвиненіших мов світу — в ній до 135 тисяч слів. Український народ склав цією мовою десятки тисяч пісень, виховав світові багатьох великих Українців. Українською мовою можна висловити, передати, описати будь-які думки та почуття — все, що люди бачать, чують, відчувають, знають, вміють, хочуть і можуть.

Наші пращури віками творили свою мову й боронили її від утисків і приниження різних поневолювачів а, створивши, — зберегли як особливо багату мову слов'янства для нинішнього й прийдешнього поколінь. Та не всі українці це розуміють. Таким би не завадило задуматися над своїм невіглаством, послухати хоч раз синів грузинського і татарського народів — справжніх Громадян України — Рауля Чилачаву та Рафата Чубарова.

А на ринку "Юність" чорношкірий вантажник-африканець ввічливо звертається так мило-співуче: „Обережно! Звільніть дорогу, будьте ласкаві". Люди, обертаючись, мимоволі усміхаються чорношкірому юнакові, який не просто виконує ст. 10 Конституції України, а свято шанує народ, серед якого живе.

Та як пояснити те, що в молодших класах деяких гімназій Києва запроваджено вивчення російської мови? Невже директор такої гімназії ігнорує (чи не знає) аргументованих доводів К. Ушинського, який абсолютно заперечував вивчення в національній початковій школі мови, близької рідній? У такому випадку дитина не матиме можливості вивчити досконало ні рідну мову, ні близьку до неї. А українська мова знову може залишитися упослідженою і не зайняти належного їй місця в державі, оскільки не займе відповідного місця у свідомості дитини.

Викликає глибоке занепокоєння й те, що сьогодні з полиць магазинів зникла українська книжка. Я розцінюю це як цілеспрямовану політику нашого уряду на знищення рідного слова, нашої духовності.

Моя пам'ять чітко закарбувала, як виконувався закон про мову в перші роки після його прийняття. Всі абітурієнти повинні були складати іспит до вуз з державної мови. Викладання в усіх навчальних закладах обіцяли поступово вести теж державною мовою.

До мене тоді по допомогу звернулося багато старшокласників, що навчалися в російських школах. Наприклад, Медведєва Вікторія, що до 10-го класу вчилася в Тюмені, зуміла за півроку опанувати програму з української мови за середню школу і скласти іспит до одного з вуз м. Києва.

Можна було щиро радіти з успіхів Віти, позаздрити наполегливості, любові, з якою вона пізнавала справжню красу, невичерпні можливості української мови. Саме тоді я повністю й остаточно переконалася, що не може вивчити українську лише дебіл, переконаний русифікатор або "перекотиполе", що каже — "какая разница".

Тоді повсюди активно створювали курси: в армії, в усіх установах почали вивчати єдину державну — українську мову.

— Нарешті! — раділи ті, хто добре знав, який тернистий шлях довелося пройти нашій мові разом зі своїм народом за 350 років імперського панування в Україні "старших братів".

Та передчасну радість і надію швидко змінив відчай.

Частина депутатів Верховної Ради намагається прийняти закон про надання російській мові статусу державної. Про це деякі з них не соромляться відверто й наполегливо твердити на каналах нашого горе-телебачення. Боляче було слухати одного з цих "патріотів" з Полтавщини — українців, які нині мешкають у Донецькій області. Цей народний обранець настирливо намагався переконати свого колегу по Верховній Раді Павла Мовчана, що російська обов'язково має бути другою, а то й першою державною в Україні.

А деякі міністри не можуть чи не хочуть відповідати державною мовою навіть на запитання ведучого радіостанції "Свобода". Вони вперто чешуть по-російськи — перекладач українською доносить до вух слухачів їхні відповіді (який сором!).

Про яку повагу до країни, її народу можна говорити, якщо деякі депутати, міністри та лідери партій зневажають святая святих — державну мову.

Н. Вітренко мріє боротися з парламентської трибуни за союз України з Росією, бо вважає, що без такого союзу ми опинимося на краю провалля.

У конституційній постанові № 998 від 8 вересня 1997 р. чітко прописано:

*1) Створити такі **сприятливі умови**, за яких на всій території України буде **необхідним** вживання української мови:*

— як мови державної;

— як мови української нації, основи її духовної та художньої культури, науки, освіти;

— як мови засобів масової інформації.

2) Атестувати державних службовців... на відповідність займаній посаді за умови знання ними державної мови і практичного користування нею при виконанні своїх посадових обов'язків.

Чи багато державних службовців звільнено з роботи за цю зневагу ними державної мови? Мало того, — деякі державні мужі послуговуються мовою іншої держави та ще й ратують за надання тій мові статусу офіційної в Україні. На мою думку, такі вимоги є очевидним проявом ідеологічної диверсії проти українського народу.

● **Катерина РОМАНЕНКО**

ЧАСТІШЕ ЗАЗИРАЙМО У СЛОВНИК!

ПРАВДИВО

Народився я і виріс на Чернігівщині (с. Скоринець Чернігівського району), вчився в українській сільській 7-річній школі, вчився добре. У передвоєнному 1940 році пішов у 6-й клас. У підручнику з російської літератури для 6 класу, який називався "Родная речь", на першій сторінці (після титульного аркуша) було вміщено портрет І. С. Тургенєва, а під ним (ніби від його імені була така фраза (цитую з пам'яті): "Карл V, римский император, говаривал: гишпанским с богом, французским с друзьями, немецким с врагом, итальянским с женским полом говорить прилично. Но если бы он был искусен великому русскому языку, в нем бы он нашел и великолепие гишпанского и живость французского, и грозность немецкого, и нежность итальянского, точность и краткость в изображении латинского языка. О великий, могучий русский язык!" Ось так оспівувалася велич російської мови! Це втокмачувалося у наші незрілі голови.

Але вже промайнуло життя, минули тяжкі, складні життєві випробування. Тепер я знаю, що фраза, цитована в підручнику "Родная речь" приписана І. С. Тургенєву, та належить вона Ломоносову, яку він помістив у "своїй" теорії про три "штилі" в російській мові, що її він прихопив у Києво-Могилянській академії, студіюючи там науки за протекцією європейського вченого Феофана Прокоповича після навчання у Москві. Тепер мені відомо, що московські діячі завжди прихоплювали собі багато чого в усьому світі: назву Русь із Київщини, і "гражданку"-шрифт із Печерської лаври, і Сибір із Далеким Сходом та Північчю, і Середню Азію з Кавказом, і Казань з Астраханню та Калмикією, і Україну з Молдавією, Польщею та Прибалтикою. Все це для "приращения Руси".

Основний кістяк сучасної російської мови (понад 80 % словникового запасу) — це офіційна мова Київської Русі часів Володимира Мономаха, яка, за свідченням дослідників, і до сьогодні збереглася в українському Поліссі та Білорусі в ареалі з поширеними назвами сіл типу Сядричі, Неданчичі, Кувечичі тощо (їх понад 60 на карті). Завезена Мономаховичами в підмосков'я, суздальщину, муромщину тощо українська мова змішалася з мовою племен-аборигенів — меря, весь, удмурти, марійці, мордва, мурома, чудь, угри, фіни й ін. У результаті утворилася мішанина — російська мова того часу з домішками тюркських мов татаро-монголів.

Пізніше, за часів Петра I, до цієї суміші додалися десятки тисяч германських слів, які надали російській мові "грізності": *абрикос, бархат, брандмейстер, брюки, брухт, бунт, вакса, вал, ванна, вахта, гауптвахта, горн, гастроль, глетчер, глазурь, камердинер, кант, краги, кран, лозунг, лакей, маклер, мундштук, орден, офицер, унтер-офицер, пакгауз, парта, патронташ, пилигрим, пушка, ранец, траур, фальшивый, флюс, флаг, флагшток, фон, форпост, фракт, футляр, шансы, шахта, швейцар, шельма, шина, шкатулка, штемпель, штиблеты, штука, штурман, штурм, шулер* і десятки тисяч інших. Для "зручності розмови з друзями" з французької мови росіяни прихопили, наприклад, такі слова: *азарт, аккомпанемент, амплуа, ангажемент, анонс, антракт, аплодисменты, армия, артелерист, ассортимент, атака, афиша, балюстрада, баланс, бандаж, барьер, бассейн, бивуак, блондин, бокал, банна, бордюр, ботфорты, брошюра, брюнет, бульон, бутылка, гарнизон, девиз, декаданс, департамент, деталь, диссонанс, экспедитор, экспорт, элегантный, этажерка, этикетка, жеток, интерес, интимный, канделябр, каприз, карьера, квартира, квитанция, колонист, команда, коммерсант, компания, компот, компрометация, коммуникат, констатировать, контур, конфеты, костюм, кошмар, кулинар, кулисы, курьер, магазин, манера, манжировать, манто, марш, маршрут, медаль, мемуар, модистка, мотив, оранжерея, ордер, пансион, портмоне, пейзаж, персона, пьедестал, поза, престиж, приз, район, рапорт, резонанс, результат, реномэ, репрезентабельный, репрессия, ресторан, ресурсы, секрет, сигнал, спектакль, стаж, табуретка, тираж, трактир, фаворит, фамильярность, фетр, флирт, флакон, фонд, формат, шалопай, шеф, шофер*, тисячі інших (з книги П. Штепи. Московство. "Відродження", Львів, 1003). Із польської, українській запозичено багато латинських слів. Зазначимо, що запозичення слів із мов сусідніх народів — процес природний і загальновизнаний, але з цього не випливає велич російської мови, про "велич" багаторазово заявляли лише шовіністи-великороси, та ніколи про це не робив заяв жоден із закордонних мовознавців і літературознавців.

● **Андрій НАГОРНИЙ**, м. Київ

Добровільні пожертви
"На Кобзареву Церкву":
МБФ "Українська Родина"
Р/р №26045200145101
в Подільській філії
АКБ "Київ",
МФО 320401
ЗКПО 21709106

НА РАХУНКУ ТАРАСОВОЇ ЦЕРКВИ — 725 900 грн. 83 коп.

ТАКА ПЕРЕМОГА, НАЧЕ ВИПАДКОВІСТЬ...

Можливо, я ніколи б і не дізналася, що пауерліфтинг — це спорт, якби не познайомилася з реальним чемпіоном. Віталій ПОНОМАРЕНКО — найсильніший чоловік та чемпіон світу 2005 року з пауерліфтингу. Дослівний переклад з англійської звучить, як "піднімання силою". "Пауер" — сила, "ліфт" — піднімати. Про особливості цього спорту та свою професійну кар'єру продовжує чемпіон...

— Можна сказати, що це американський вид спорту. В стандарт входять три вправи: присідання зі штангою, "жим" лежачи, і піднімання штанги з помосту. Я виступаю в другій із цих вправ. Не можна сказати, що це елітарна вправа, але вона найбільш поширена й відома всім. Словом, популярна. Порівнювати результати досягнень легко і зручно.

— Це ж не олімпійський вид спорту?

— Цей вид спорту поки що не олімпійський, хоча його хотіли вводити в олімпійську дружину. На жаль, усе поки що обмежується тільки розмовами. Є підозра, що у федерації важкої атлетики тривожаться через серйозну конкуренцію. Ще одна причина: олімпійська присутність передбачає єдину федерацію. На жаль, у пауерліфтингу їх існує дві. Європейська й американська. В американців цей вид спорту препарують як святкове шоу, котре реально збирає величезну кількість глядачів. Люди платять гроші і просто вимагають від спортсменів результатів... Там, звичайно, є правила. Але вони не такі жорсткі й навіть абсурдні, як в аматорському виді спорту. В аматорському багато нюансів, яких глядач може не зауважити. Наприклад, чоловік якось не так ногу повернув чи штангу не так приземлив... І результат запросто можуть не зарахувати. Крім того, надзвичайно жорсткий допінг-контроль. Ти можеш випити зайву чашку кави або й навіть кока-коли й у тебе зафіксують позитивний допінг-тест. Через це дуже багато глядачів втрачає інтерес. І, знаєте, якось сумно стає, коли дивишся в зал і бачиш порожні місця. Присутність тих, хто добре знає правила, не надто втішає. Бо це, фактично, спортсмени та їхні родичі... Вузьке замкнуте коло. У професійному пауерліфтингу все простіше. Якщо спортсмен підняв штангу, то вага зарахована, а ні, то — до побачення...

— Знаєш, зараз стільки нових, екзотичних на слух, видів спорту, що за всім і не вслідкуєш... Пауерліфтинг давно присутній в Україні?

— За часів Радянського Союзу цей спорт називався силовим триборством. Я часто їздив зі збірною України, хоча фінансування якраз цього виду спорту було мізерним, а після розвалу совдепії тим більше... Незважаючи на труднощі, в Україні на початку дев'яностих утворилася незалежна федерація аматорського пауерліфтингу. Все почалося з нуля. Ніхто точно не знав, як проводити змагання, якою має бути екіпіровка, які правила... Але почали їздити на європейські змагання і швидко засвоїли спортивну мову пауерліфтингу. У важкій атлетиці велику роль відіграє техніка, а в нас акцент на силі. Згодом, коли я виграв усе, що можна виграти в аматорському виді, переді мною виникла проблема вдосконалення та росту... Як і куди рухатися? Але з'явилися нові люди — Спартак Васьковський і Володимир Семенчик, які заснували професійну федерацію пауерліфтингу. На відміну від аматорського, тут манера виступу подібна до шоу: гучна музика, яскрава екіпіровка, ефектна програма. Як не дивно, але саме такий спосіб згладжує національні та етнічні конфлікти. Глядач уболіває не за якусь окрему країну, йому все одно: американець ти, араб чи українець. Він цінує найсильнішого. Попри все до кожного учасника змагань ставиться з теплотою і підтримкою. Це дуже відчувається і дуже допомагає...

— Навіть дивно це чути... Навпаки думала, що будь-яке шоу розбещує і провокує глядача. До речі, згадала гру нашої футбольної збірної в Туреччині. Мою увагу привернув факт огидного ставлення турецьких уболівальників. Чим вони тільки не жбурляли під час матчу в нашого воротаря... Але я трохи відійшла від нашої безпосередньої теми. Ти щось згадував про дві федерації... До котрої належиш ти?

— До американської. До змагань, які я виграв у 2005 році, я почав готуватися з 2004 року. Тоді ж ми вперше виїхали на знамениті змагання "Арнольд-вікенд", але виступали як гості, бо ми не пройшли попередніх змагань кваліфікації і, відповідно, не мали карти професіонала. Тож ми не боролися ні за місця, ні за нагороди. Після приїзду на Батьківщину я поставив собі за мету отримати цю карту й виступити в 2005 році як повноцінний учасник змагань.

— А що означає "Арнольд-вікенд"?

— Це змагання, які проходять під патронатом Арнольда Шварценегера. Грандіозне шоу, яке включає різні види спорту. Спортивна та художня гімнастика, армрестлінг, боді-білдінг, стронгмен, по-нашому богатирські ігри, східну боротьбу та пауерліфтинг. Проходить раз на рік у місті Коламбус, штат Огайо. Попередньо всю Америку лихоманить бум реклами. З'їжджається дуже багато глядачів, щоб подивитися і на спортсменів, і на гостей. Там буває багато зірок і, що називається, "публічних" людей. Звичайно, глядача цим приваблюють. Крім того, на змагання запрошують тільки найвидовищніших спортсменів. Якщо говорити про пауерліфтинг, то на "Арнольд-вікенд" запрошують тільки шістьох найсильніших світу. Потрапивши перший раз, я був шокований. У величезному залі пройти майже неможливо, все забито, вільних місць немає...

— Можливо, ще й через те, що Арнольд Шварценегер — культова людина в Штатах...

— До речі, ці змагання він заснував, коли йому ще було далеко до губернаторського крісла. Навіть не знаю, у чому секрет такої популярності... Чи в його кар'єрі атлета, чи в його позитивних кінообразах... Так чи інакше, але почуття гумору та рівні стосунки з усіма притягують людей.

— В Америці ти опинився вперше... Поміркуй трохи над своїми враженнями...

— Сказати, що Америка мені сподобалася... Ні, мені не сподобалася ця країна. Може, звик до України й не мислю себе за межами свого рідного міста... А, може, тому, що не сподобалося їхнє харчування... Не смійтеся, для спортсмена це дуже актуально. А ще там усі їздять на машинах, і це дуже дратує, тому що такого поняття як "тротуар" там майже не існує... Ледь віршами не заговорив...

Так-от, щоб перейти вулицю, треба докласти добрячих зусиль. Бензин — дешевий. Тож традиційно у кожній американській сім'ї як мінімум один автомобіль. І, звичайно, відповідний сервіс: паркінг, під'їзди до супермаркетів. Якщо американцеві потрібно пройти декілька метрів, він, не замислюючись, долає автечком цей мізер.

— Мабуть, через те вони такі огрядні?

— Що правда, то правда... Такої кількості товстунів я не бачив ніде! Сказати, що американець — повний, це нічого не сказати. Тамтешні товстуни просто жахливі. Як можна досягнути таких "бегемотних" форм? Я був вражений. А ще мені не сподобався зовнішній вигляд мешканців. Вони якось неохайно вдягаються. На традиційні американські шорти та теніску вже й дивитися не міг! У нас люди більше слідкують за собою. А в Америці на це не зважають. Байдуже, який у тебе одяг та зачіска...

— Наразі про яке місто ти зараз говориш? Думаю, що тамтешні бізнес-сіті та провінція дуже відрізняються...

— Я був у Каламбусі, Детройті та Сан-Франциско. Звичайно, між ними є різниця. Таке велике місто, як Сан-Франциско, має всі елементи міської культури, в тому числі й пристойний вигляд його мешканців. Є й повні люди, але типові костюми та краватки приховують їхні опасисті форми. Хоча, думаю, якщо їх одягнути в шорти й теніску, то вони б нічим не відрізнялися від американського провінціала.

— Красиві жінки... Ти помічав їх?

— Красунь я бачив тільки на "Арнольд-вікенді" й ще на одному поважному прийнятті. Зірки Голлівуду, спортсменки, фотомоделі... Їх звозять на такі дорогі тусовки з усієї Америки. А в повсякденні я їх не помічав. Будь-яке українське місто може похвалитися незрівнянно більшою кількістю гарних дівчат. У нас у Франківську чи на Хрещатику голова крутиться і шия болить від частого обертання. А в Америці не боліла. Навпаки, — іноді хотілося прикрити очі...

— Тобі не здається, що ти занадто наїжджаєш на супердержаву? Може, це через якісь комплекси? Наприклад, комплекс спортсмена...

— Принаймні мої близькі та друзі вважають, що я на це не хворію. Але мені доводилося на інших впізнавати ознаки цієї психічної недуги... Скажімо, спортсмен, котрий ніколи не показував якихось особливих результатів, після локальної перемоги за кордоном змінює і ходу, і манеру балачки. Жах...

— А як боротися? Повинна бути самодисципліна?

— Справжній спортсмен, який знає, до якої мети прямує, з самого початку відкидає будь-які паростки "зірковості"... Досягши великого результату, він знає, як діяти далі...

— Ти став чемпіоном світу. Яка в тебе може бути ще мета?

— Хотілося б ще раз. А, може, і не один раз підтвердити свою перемогу...

— Перемога як наркотик?

— Ні, не як наркотик. Просто коли ти виходиш на високий рівень, не хочеться спускатися нижче. Інакше така перемога, наче випадковість...

— Тебе не лякає доля колишніх чемпіонів, котрі з усіх сил намагаються довести, що вони — найкращі, але натомість мають жалюгідний вигляд? Ти відчуєш той момент, коли треба буде піти?

— Легко говорити... Я не знаю, чи відчую цей момент... Тайсон, наприклад, свідомо йде на програші. У нього купа боргів, тож він просто заробляє гроші на своїх колишніх досягненнях. А от Льюїс пішов із професійного спорту дуже грамотно. Будучи зіркою, він повигравав усі титули, які тільки можна виграти, і пішов непереможеним. Так, є такий момент, коли спортсменові здається, що він програв випадково. Але це повторюється раз у раз... Можливо й у мене настане той момент, коли треба буде відчути й піти красиво. Найкраще, чого б я собі побажав, це — відчути...

— Знаю, що спортсмени часто вірять у різні прикмети, особливо стають забобонними перед змаганнями... А ти?

— Я не дуже забобонний. Якісь певні знаки протягом своєї спортивної кар'єри зауважував, але це не входило в якусь систему. Наприклад, вважається, що перед змаганнями сексом займатися небажано... Але це — байки, занадто перебільшено. Само собою, організм акумулює енергію, і кожен спортсмен прагне досягти її концентрації. Але не в цьому суть... Коли виїжджає збірна, то чоловіки знають, куди вони їдуть і за чим. Які можуть бути розваги й поринання в іншу реальність, якщо ти цілий рік готуватися до змагань? Які можуть бути бари та алкоголь, якщо ти затявся на перемогу?

— Одразу видно, що ти дуже позитивний чоловік... Скажи, а що ти думаєш про спорт і політику?.. Ці сфери перетинаються?

— Без сумніву... Особливо на тлі останніх виборів, коли політики використовували знакових спортсменів для своєї реклами...

— Використовували? Вони їх просто купували...

— Нехай купували... Принципової різниці не бачу... Зв'язок політики та спорту необов'язково має бути виключно негативним. Деякі великі спортсмени після завершення спортивної кар'єри йдуть у професійну політику... Якщо б я пішов на такий крок, то тільки з метою покращити долю юних спортсменів. Просто я знаю проблему зсередини, я її пережив. А дбати про всіх... Ні, це популізм. Такого тягаря на себе не візьму...

● **Уляна ГЛІБЧУК**

ЛІРИЧНА ОПОЗИЦІЯ

МОЗОК НА ЧАЙНУ ЛОЖЕЧКУ...

Склалося так, що десь із сьомого класу я займаюся різними видами спорту. Спочатку то було веслування на каное, потім — важка атлетика, потім, і вже здається, остаточно, бойові мистецтва. Усе це з перемінним успіхом і добрячим доважком лінивства. Останнє, тим не менше, жодним чином не впливає на величезну та непідробну повагу до людей, які своє життя присвятили тому чи іншому виду спорту. Поважаю, бо знаю, що навіть за найменшою нагородою стоїть величезна душевна, розумова, фізична і психічна праця. Часто ці люди важать здоров'ям, іноді життям. Що, зрештою, не заважає мажорним хлюпикам демонструвати свою нібито розумову зверхність над спортсменами, особливо над тими, які піднімають тягарі. Мовляв, підійшов, хекнув, підняв або не підняв. "Сіла єсть — ума не нада..." Подібні висновки проростають із лінивства розуму, душі й елементарного незнання елементарних речей. Річ у тім, що робота цих атлетів завжди відбувається на межі можливого. А це вимагає ґрунтовних знань у царині фізіології, анатомії, психології, медицини... часто нетрадиційної, з глибоким тисячолітнім корінням. Може, воно й банально, але я гадаю, що кожен вид спорту потребує експерименту та творчого пошуку, не меншого, ніж у царині мистецтва, науки чи літератури. Майстри східних єдиноборств знають, наскільки помічними в бою є ґрунтовні знання каліграфії, вишуканої поезії, глибокої філософії або живопису, не кажучи вже про різного ґатунку психопрактики. У помешканні одного такого майстра я бачив спеціалізовану бібліотеку в кілька тисяч примірників — і це нормально. Ненормальним є те, що іноді доводиться червоніти за тих представників журналістського цеху, які, бавлячись у телеінтерв'ю з видатними майстрами українського спорту, демонструють свої розумові переваги. Цього разу обійдемося без прізвищ, але повірте мені, мозку в цих "інтелектуалів" десь на чайну ложечку набереться, а душі й того менше.

● **Андрій ОХРІМОВИЧ**

ПРИЄДНУЙТЕСЬ!

ПЛАСТОВЕ ЛІТО

Чи виникало у Вас коли-небудь питання: "Як забезпечити своїм дітям літній відпочинок?" Кому з батьків хочеться, щоб їхнє чадо цілі канікули просиділо в місті, дивилося телевізор, грало в комп'ютерні ігри та вешталося задимленими вулицями? Та зараз саме слово "вулиця" щодо дітей — термін негативний. Звісно, вихід є — відправити сина чи доньку в село, на відгодування до бабусі... За шкідливих звичок від однолітків дитина там набереться чи не швидше, ніж у місті. Та й телевізор там є. А якщо бабуся живе у місті? Путівки в дитячі відпочинкові (колишні піонерські) табори коштують дорого, відпочинок там сумнівний: суто "совдепівська" програма, відсутність конструктивного контролю, не завжди якісне харчування... Поїхати на відпочинок родиною не в усіх є час і можливість.

А як щодо цікавого й корисного відпочинку? Мінімум — два тижні, максимум — ціле літо без перерви? Безліч різноманітних спеціалізаційних напрямків. Морально-етичне виховання. У гурті друзів, під наглядом старших, на природі, отримати багато нових знань і навичок, незабутніх вражень, стати дисциплінованішим і самоорганізованішим.

Дуже шкода, що Ви досі не знаєте про Пласт. 1911 року в Львові доктором Олександром Тисовським було засновано, за зразком англійських бой-скаутів, українську організацію молоді "Пласт". Паралельно подібні організації було засновано Петром Франком (сином Івана Франка) та Іваном Чмолою, але згодом вони об'єдналися і продовжили існування під проводом Тисовського. Основною метою було виховання і самовиховання молоді на загальнолюдських етичних і патріотичних засадах. Саме через це організацію було заборонено. Згодом окремі пластові гуртки діяли під виглядом легальних спортивних і пожежних організацій ("Січ", "Сокіл"). Багато вихованців Пласту ставали до лав УСС, армії УНР, УВО, ОУН, УПА, "Поліської Січі" та інших організацій, що мали за мету створення та захист Української Самостійної Держави. Досить сказати, що свого часу членами Пласту були Степан Бандера і Роман Шухевич. (Цікава деталь: Бандеру тричі відмовлялися брати до Пласту через слабке здоров'я, проте пізніше в одній із характеристик пластові зверхники писали: "Надається до провідницької діяльності").

Ще до початку Другої світової війни Пласт припиняє свою діяльність на території України. Діють лише підпільні гуртки. Після її закінчення нова хвиля еміграції вивозить за кордон і Пласт. Тут організовуються керівні органи (Головна Пластова Булава та Головна Пластова Рада). Засновуються осередки в різних країнах (Німеччині, Сполучених Штатах, Канаді, Аргентині, Австралії, Великобританії та інших). 1989 року в Україні (у Львові й Києві) створюються перші підпільні пластові гуртки. Старші чоловіки, отримавши з-за кордону пластові посібники та підручники, починають самі "бавитися у Пласт". Пізніше — набирають юнацькі гуртки (дітей віком від 11 до 18 років). Після проголошення Незалежності Пласт стає офіційною організацією. 1996 року в Україні проходить перше скаутське Джемборі (велика зустріч, основна мета якої — знайомство скаутів між собою), у 2002 — вперше в Україні — Ювілейна Міжкрайова (міжнародна) Пластова Зустріч. За цей час Пласт став способом життя для тисяч молодих українців.

Отже, що таке Пласт сьогодні? Як уже було зазначено, виховна метода Пласту побудована на досвіді скаутських організацій світу. В основу покладено принцип самовиховання та самовдосконалення через засоби: ігри, табори, практичні ділянки, гутірки (дискусії та обговорення). Проте є і відмінність від виховання в інших організаціях: хлопці та дівчата перебувають в одній організації (на відміну від Бой-скаутів та Гьорл-гайдів Америки). Організаційно юнаки і юначки (від 11 до 18 років) та новаки і новачки (від 7 до 11 років) поділяються на гуртки (у новаків — рої) по 6—8 осіб. Це оптимальна "мала група" для роботи, визнана педагогами та психологами. Гуртки та рої об'єднуються відповідно в курені та гнізда (по 3—5 гуртків). Зазвичай гуртки, рої, курені та гнізда мають свої звичаї, традиції, свята. Це дуже здружує юнаків і новаків, дозволяє почуватися затишно серед друзів. Часто "пластова" дружба виявляється довшою і міцнішою, ніж шкільна. За роботою молодших пластунів спостерігають і спрямовують її у потрібному напрямку старші, котрі пройшли відповідні вишколи та отримали потрібні практичні та педагогічні навички. Хоча виховники не сприймаються дітьми як педагоги. Швидше — як старші друзі, порадники. Святкувати зі своїми вихованцями свята або відвідувати концерти для пластових виховників — звична справа. Упродовж навчального року новаки та юнаки проводять планові щотижневі сходини (збори гуртків, роїв). На цих сходинах вони бавляться у розвиваючі ігри, вивчають нові пісні, проходять інструктажі з практичного пластування (виживання в природі, картографія, перша медична допомога), вивчають історію, обговорюють цікаві й важливі світоглядні та морально-етичні питання. При цьому всі заняття готують і проводять самі діти. Періодично проводяться прогулянки та мандрівки у природу тривалістю від півдня до трьох днів. На цих мандрівках відпрацьовуються на практиці отримані на сходинах знання. Крім того, це виховує самостійність, організованість і любов до природи. Також у цей період проводиться багато заходів на рівні станиці (міста) та краю (країни): фізичні, інтелектуальні, мистецькі, інтелектуально-мистецькі, туристичні змагання, табори, зустрічі, відзначаються народні, релігійні, державні та суто пластові свята. Це час для вияву творчих здібностей, вивчення культурної спадщини народу, розвитку душі й тіла. У цей період проводяться невеличкі, короткотривалі табори, зокрема табір, що готує до літніх таборів — "Свято Весни", а також спеціалізаційні зимові лижні табори. До організації усіх цих заходів активно долучаються самі юнаки, вчаться планувати, розподіляти і виконувати обов'язки.

Літо — це підсумковий етап "пластового року". У цей час на літніх таборах юнаки і новаки показують, чого вони навчилися взимку, і застосовують це на практиці. А показувати є що. На таборі юнацтву треба і намети поставити, і табір облаштувати, і їжу на вогні приготувати. Усе це робиться під чуйним керівництвом і з непомітною допомогою старших виховників. Добре облаштований пластовий табір — це справжній витвір мистецтва: тут і столи, і кухня, і вішаки, і брама, і щогла... Обов'язкова точка програми будь-якого табору — купання (чудова нагода навчитися плавати тим, хто ще не вміє). І знову ж таки — інструктажі, гутір-

і заняття, ігри. А
в, історії, жарти
ки... Після цього
й сон у спальни
ічна стійка (чер-
погодинна "вах-

Враження від першого пластового табору — гарантовано незабутні. Уявіть: уперше — далеко від батьків, повністю самостійно, серед природи, з друзями, безліч нових знань, веселі ігри, пізнавальні екскурсії... Як приємно повернутися з табору, приготувати, на подив батькам, чудовий борщ і пригостити ним родину! У новаків програма відповідає їхньому віку. Вище йшлося про курінні, гурткові та станичні табори. Старші юнаки (від 14 років) можуть взяти участь у крайових (всеукраїнських) таборах. Їх досить багато, кожен із них має свою спеціалізацію. Подам лише їхні назви: Крайовий Вишкільний табір, Військово-патріотичний табір "Легіон", Крайовий Морський табір, Спортивно-вишкільний табір "Калиновий оберіг", Мистецько-вишкільний табір "Метаморфози", Летунський табір "Чота Крилатих", Юнацький вишкільний табір "Степовий Вітер", Експериментальний кінний табір "Герць", Експериментальний козацько-спортивний табір "Джура", Інструкторський мандрівний табір "Говерла", Пошуково-мандрівний табір "Заграва". Кожен може обрати те, що йому ближче. Крайові табори — це не лише поглиблені заняття з цікавих спеціалізацій і нові пластові ступені — це ще й безліч друзів по всій Україні. Невже не хочеться мати хороших друзів, з якими "з'їв не одну собаку" в Полтаві, Львові, Івано-Франківську, Кам'янці-Подільському, Чернігові, Донецьку, Кіровограді, Миколаєві, Києві, Краматорську, Луцьку, Ужгороді, Тернополі, Хмельницькому, Каневі, Одесі, Стрию, Косові?.. Хтозна, а може, пізніше й самому доведеться взяти участь в організації улюбленого табору. У Пласті така можливість скоріше правило, ніж виняток.

Літо-2005 уже скінчилося, але пам'ятайте: пластове таборове літо — це підсумок "пластового навчального року", тому приєднуйтеся уже зараз. Вашій дитині потрібно стати самостійнішою, знайти застосування творчим талантам, або надлишку енергії, нових вражень, або просто — хороше товариство? На Вас чекає Пласт.

Контакти канцелярії у Києві (через неї можна отримати контакти регіональних відділів організації): 01001, м. Київ, а/с 395, Пласт — НСОУ, тел: (044) 286 37 57, 286 67 01, 8 (050) 352 26 79.

● **Олег ПАШИН**

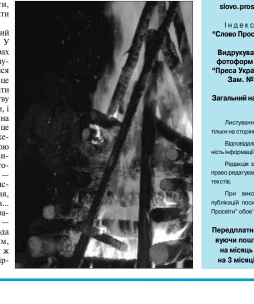

Засновник:
Всеукраїнське товариство "Просвіта" імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА
Ярема ГОЯН
Павло МОВЧАН
Анатолій ПОГРІБНИЙ
Олександр ПОНОМАРІВ
Іван ЮЩУК

Перший заступник головного редактора, відділ політики
Олександр СОЛОНЕЦЬ
279-49-47

Заступник головного редактора, відділ соціальної тематики
Микола СКИБА
279-49-47

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Відділ мови
Олександра ТКАЧ
270-55-57

Відділ літератури
Марія КРИШТОПА
270-55-57

Черговий редактор, спеціальний кореспондент
Радміла КОРЖ
279-39-55

Відділ коректури
Тетяна МИХАЙЛЕНКО
Ірина СТЕЛЬМАХ
278-63-69

Комп'ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
278-63-69

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

http://slovo.prosvita.com.ua

Індекс газети
"Слово Просвіти" — 30617

Видрукувано з готових фотоформ на комбінаті "Преса України" у середу. Зам. № 3301236

Загальний наклад — 40000

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.

Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

При використанні наших публікацій посилання на "Слово Просвіти" обов'язкове.

Передплатна ціна, враховуючи поштові послуги:
на місяць — 3,29 грн.
на 3 місяці — 9,59 грн.

СИНЕРГІЯ-РЕЗОНАНС

ЦІЛІСНІСТЬ МИСТЕЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ І КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА

"Слово Просвіти" (ч. 23 за 2005 рік) заініціювало поглиблене обговорення широкого спектра проблем української культури — від її цілісності й до засад культурної політики оновлюваної держави. Належить сподіватися, що ця дуже своєчасна ініціатива знайде підтримку не тільки з боку науковців-культурологів чи діячів культури, а й небайдужих верств широкої громади. Адже культура росте знизу, а не зверху, вона твориться і "споживається" не державою та її інститутами, а громадськістю.

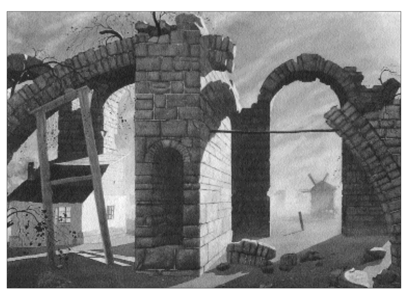

Григорій Нарбут. Архітектурна фантазія

Започатковуючи той чи інший проект, його ініціатор, звісно, сподівається на певний резонанс, адже його наявність є мірилом актуальності, адекватності, потрібності "запроектованого" феномена і способом корекції задуму. Бо, власне, проект як явище сучасного інтелектуального й культурного життя є системою-становленням, відкритим незакінченим текстом. У цьому сенсі він відкритий для внесення правок, на ньому ще немає грифа "затверджую", що знаменує набуття ним статусу недоторканості, перехід у ранг норми, канону, закону або й музейного експоната (зрештою — кожен нормативний акт рано чи пізно втрачає чинність і потрапляє до архіву; те ж відбувається з неписаними нормами, інакше кажучи, — традиціями). Якщо ж підійти до метафоричного визначення жанру проекту як культурологічного тексту, то найближчим означником буде есей, тобто спроба. Отже, проект "Синергія поступу" — це спроба, точніше, сума спроб розгортання простору культури через себе, через конкретну особистість, спроба побачити, уявити, яким буває, може бути культурний простір України за умови синхронної діяльності в ньому різного штибу суб'єктів — активних і потенційних, центрових і периферійних. Наразі сумарний текст проекту поповнився спробою доцента кафедри філософії університету "Києво-Могилянська академія" Івана Лисого. Хочеться сподіватися, що приклад нашого активного та вдумливого читача, а тепер — і дописувача, стане заохочувальним і спонукальним для інших читачів стати експертами попередніх текстів проекту.

Микола СКИБА

Н. Шевченко (див. ч. 28 за 2005 рік) досить сердито (а щоб маскувати цю сердитість — занадто софістиковано) звернула увагу на прорахунки в організації цієї розмови, зокрема на те, що відпочатково не подбали про її діалогічність. Я б додатково зауважив, що і в розмові на шпальтах "Слова Просвіти" опріявнена досить поширена тенденція зводити культуру до її мистецької царини — однієї з багатьох культурних сфер. Тоді ціле редукується до однієї зі своїх частин. А такими "частинами" є політична культура й культура правова, релігія і наука, освіта і культура виробництва, побут, етикет, звичаї і обряди, інформаційна інфраструктура (починаючи з електронних носіїв інформації й закінчуючи музеями та бібліотеками), матеріальна культура — від житла й одягу і аж до репертуару страв... За практикованої редукції будь-які інтерпретації набирають не просто інших, неправомірно видозмінених вимірів, а й нових смислових акцентів, і загалом несподіваного змістового наповнення. Скажімо, цілісність культури, для з'ясування якої треба брати до уваги зв'язки правової культури з політичною, релігійною, мистецькою тощо, змістово й сенсово різниться від цілісності художньої культури.

Та головне, що обговорення не тільки розпочалося (бо скільки аналогічних ініціатив вигасало вже з перших спроб), а й проводжується. І тут серйозно зважив вибір "заголовного" автора. І. Дзюба — постать не тільки добре знана й шанована, а й завжди по-сучасному і справді проблемно мисляча; саме йому належить заслуга з актуалізації архіважливої проблеми цілісності культури, на якій було наголошено в першій подачі. Разом із тим позиція цього автора позначена консерватизмом у позитивному значенні цього слова, тобто настановою, без якої культурна тяглість неможлива.

У кожній із чотирьох уже реалізованих подач — таких різних за проблематикою, рівнем занурення в потік актуального культурного життя, за ступенем узагальнення й конкретизації — небайдужі шанувальники питомої культури знайдуть щось близьке до себе, "на часі", а й резонують із їхніми власними враженнями і пошуками виходу з глухих кутів культурного процесу. Що стосується мене, то я б торкнувся ключової для будь-якої культурно-мистецької системи проблеми її цілісності.

Щоби коректно ставити й продуктивно досліджувати цю проблему, треба насамперед визначитися з тим, про цілісність якої саме культурної системи йдеться. М. Попович, автор одного з найавторитетніших посібників з історії вітчизняної культури, окреслив таку систему, як "культура України". "Слово Просвіти" у своїх матеріалах надає перевагу "українській культурі". Варто запитати, наскільки репрезентативними є обидва ці означення, тобто чи стоїть за кожним із них певна безсумнівна реальність? Про той самий чи різні феномени йдеться в кожному з цих випадків?

У недавній культурологічній радіопередачі поет Юрій Каплан опротестував зведення культури України до української культури і тим самим визнав різницю між ними. Із цим розрізненням можна погодитися, коли не брати до уваги сумнівної коректності географічно-територіального маркування культурного феномену, якщо не запитувати себе, чи не є таке маркування однією зі спрощувальних фікцій дійсності. Прихильники терміна "культура України" охоплюють ним сукупність культурних явищ і процесів, територіально прив'язаних до України. Але ж для культури територіальні межі не існували і не існують. Інакше хіба б могли любомудри стародавнього Києва засвоювати, переосмислювати і вмонтовувати в підвалини питомої духовності досвід античного й візантійського філософування? Хіба не користувалися тодішні київські та чернігівські зодчі досвідом візантійської храмової архітектури, а вітчизняні іконописці — скарбами візантійської образотворчості? Територіальний вимір для культури, у тому числі мистецької, визначальним бути не може.

А погодитись із зазначеним розрізненням випадає тому, що реально Україна — як край чи держава — бікультурна. Характеристика її мистецького життя як мультикультурного є або неточним слововживанням, або навмисним перебільшенням, покликаним замутити реальний стан справ у царині культури. Думка І. Дзюби про відсутність єдиного культурного простору в Україні, здається, стосується якраз цієї бікультурності, а не власне української культури. В Україні суміщені два культурно-мистецькі топоси. В одному з них, ґрунтованому передовсім на здобутках українського мистецтва, в культурному обігу перебувають і цінності російської художньої культури, і загалом іноземні культурні надбання світової ваги, заломлені в українській мистецькій стихії. Другий топос організований на засадах русоцентризму; тут — беззастережний примат російської художньої культури із закономірно включеними до неї інокультурними цінностями, за переважним винятком українських, які зверхньо ігноруються. Ця остання обставина, як і те, що другий топос не складає якогось самодостатнього феномену, а є продовженням (чи — розширенням) культурно-мистецького універсуму російського, якраз і створює ситуацію витіснення. І в цьому не обов'язково дошукуватися злого умислу: колоніальна культура, як узагальнив один дослідник постколоніальної ситуації, кривдить тубільну за інерцією історії. Відбувається постійне звуження українського культурно-мистецького топосу (до мистецького життя в його межах нині залучено менше третини, так би мовити, естетично активного населення України, хоча культуротворчі процеси в ньому помітно інтенсифікуються), його гетоїзація; і розширення топосу російського. Цей останній через свою несамодостатність, вторинність не здатний вступити в міжкультурний діалог і утворює паралельний до українського потік мистецько-культурного життя. До цього потоку підключені переважно й інші національні меншини України, які не спромоглися або й не намагалися усамостійнити свої культурно-мистецькі змагання.

Саме з урахуванням цієї фундаментальної обставини має рацію Ю. Каплан. Але немає рації в його намаганні представити відрізнену від "культури України" етнонаціонально визначену українську культуру в якомусь ледь не герметично-племінному форматі, як щось автаркійне й ізольоване, а тому збіднене чи й злиденне.

До речі, зовсім недавно один із провідних російських культурологів В. Межуєв, згадавши про критику В. Леніним гасла національної культури як гасла буржуазного і реакційного, пояснив: Ленін не заперечував національної культури, а тільки не міг змиритися з її замкнутістю і тому протиставляв їй інтернаціональну культуру всесвітнього пролетаріату.

Але ж культуролог мав би знати, що буття культури здійснюється тільки через діалог. Лише через ставлення до інших культур та чи інша етнонаціональна культура здатна самоідентифікуватися.

У міру того, як поняття людства замість умоглядної абстрактності набувало реального змісту, культура кожної етнонаціональної спільноти вбирала у себе вершинні досягнення світового генія. І це вбирання не було механічним перенесенням здобутків культури з одного національного ґрунту на інший культурний та ментальний ґрунт. Воно здійснювалося через творче переосмислення вершинних явищ однієї культури в контексті органіки іншої, адаптуючої, у згоді з її субстанційним етнонаціональним ядром, яке визначає самість власне цієї культури й забезпечує її цілісність.

Це стосується й української мистецької культури. Вона — відкрита, жіночна за своїми архетипічними визначниками — широко адаптує впродовж усієї своєї історії мистецькі інокультурні цінності. Завдяки партнерському міжкультурному діалогові невід'ємними складовими нашої мистецької культури стали Біблія — не тільки через релігійні практики, а й завдяки "Бджолі", популярній ще в домонгольській Русі, Шевченковим переспівам псалмів і Кулішевому подвижницькому перекладацтву; Вергілій — завдячуючи праці Б. Тена і М. Білика, але й геніальній травестії І. Котляревського; Шолом-Алейхем з його "Тев'є" — завдяки захоплено сприйнятій не одним поколінням українського глядацтва і схваленій світом його інтерпретації театром ім. І. Франка; Гете — через конгеніальний переклад М. Лукаша і Рабле — через віртуозну перекладацьку інтерпретацію А. Перепадею.

Перелік цей, слава Богу, безкінечний. І кожна з цих вершинних речей світового значення існує в нашій культурі в українському заломленні, в долученості до української мистецької культури і як відкритого для збагачення живого організму, а не арифметичної суми доданків.

Вигадану закритість української культури Ю. Каплан підтверджує — не зовсім послідовно — тим, що в "культурі України" не знаходиться місця творчості Б. Чичибабіна та Анни Головіної. Проте є підстави визнати, що Б. Чичибабін, як і О. Мандельштам чи А. Платонов, долучається до актуальної української мистецької культури. І не стільки через переклади (хоча вони і здійснюються — і це дуже суттєво! — але у випадку з російською літературою вони не складають обов'язкової передумови такого долучення, бо російська мистецька культура живе в українському культурному просторі переважно в неадаптованому вигляді; адже україномовні українці фактично щоразу двомовні, а тому здатні на неопосередкований естетичний контакт із російською літературою), як, наприклад, через есеїстичне переосмислення творчості цього могутнього поета, здійснюване І. Дзюбою.

Тут варто нагадати таку немаловажну обставину: щоб увійти до складу української мистецької культури, бути органічно адаптованим нею, те, що твориться й побутує в російськокультурному сегменті мистецького життя України, має спочатку увійти до загальноросійської культури, бути затребуваним і визнаним нею, як поезія Б. Чичибабіна. І лише тоді воно здобуває шанс піддатись адаптуючому входженню до іншої культури в процесі рівноправного, партнерського діалогу культур. Тож, можливо, таким чином дійде черга і до Анни Головіної. А її територіальні "прив'язки" жодної ваги тут не мають.

Поки російські літературно-мистецькі речі, продуковані в Україні, носитимуть вторинний характер (а саме так їх переважно кваліфікують критики, у т. ч. й російські), вони не будуть затребуваними — попри всю навмисну масмедійну розкрутку — власне російською культурою, а тому й не можуть репрезентувати останню в діалозі з культурою українською.

Нині цей діалог перебуває не в найліпшому з можливих своїх станів, але це предмет спеціального розмислу. А от якість діалогу всередині української мистецької культури безпосередньо стосується її цілісності. І до якого б зрізу чи "поверху" нашого мистецько-культурного життя ми не звернулися, скрізь зауважимо брак необхідної діалогічності: між репрезентантами високого і масового мистецтв, між творцями мистецьких цінностей і організаторами культурного життя, культурними менеджерами; між діячами мистецтва і художніми критиками, загін яких потребує якісного поновлення; між організаторами мистецько-культурного життя й аудиторією українського мистецтва, яку вкрай необхідно цілеспрямовано розширювати; між діячами мистецької культури та її теоретиками (зусилля тих та інших, здається, все більше паралелізуються); між авторами та виконавцями-інтерпретаторами; між діячами різних видів мистецтва, бо спілчанські паркани не стають нижчими; між діячами художньої культури і працівниками масмедійної сфери (про це говорили чи не всі попередні учасники дискусій); зрештою, між культурно-мистецькими осередками, які переважно організуються й діють за "тусовковими" принципами.

Ця остання обставина — сегментація мистецько-культурного простору певними замкнутими групами діячів і "приватизація" ними таких сегментів — знову повертає нас до питання про цілісність української мистецької культури. І пригадується, як в одному з випусків авангардного журналу "Форма(р)т" (ч. 5 за 2002 р.) його редактор поет О. Гордон у статті "Дві літератури різних концесій" вів мову про дві українські літератури: правобережно-галичанську, проєвропейську і постсовєцько-лівобережну, орієнтовану на схід. У щойно виданій книжці Т. Гундорова дрібнить і цей радикальний поділ, стверджуючи з посиланням на В. Даниленка, що "львівсько-станіславському напрямкові" протистоїть "києво-житомирська школа". А критик А. Дарбог у цьому ж числі "Форма(р)ту", відійшовши від редакторського територіального поділу літератури "по Дніпру", переосмислив "концесії" як "конфесії". І отримав "східноукраїнську" літературу як православну, репрезентовану Харківсько-Донецьким літературним альянсом. Для критика ця "православна" література засаднично різниться від галицької "греко-католицької".

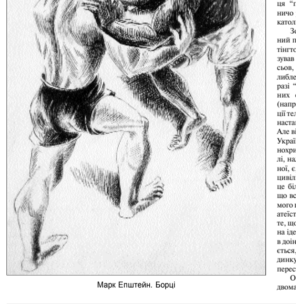

Марк Епштейн. Борці

Зовсім недавно такий конфесійний поділ — із цивілізаційними гантінгтоновими акцентами — актуалізував впливовий політолог В. Карасьов, лякаючи співгромадян "поглибленням культурного розколу" в разі "повернення до більш виражених етнонаціональних імпульсів" (наприклад, "форсованої українізації теле- та радіоефіру") і втішаючи їх настанням "постнаціональної нації". Але відстоюваний політологом поділ України на землі, належні до західнохристиянської цивілізації, та землі, належні до цивілізації православної, є, як і в критика, поділом не так цивілізаційним, як конфесійним. І це більш ніж дивно не тільки тому, що все це стосується, за словами самого політолога, "світської держави і атеїстичного суспільства", а й через те, що конфесійний поділ, конфесійна ідентичність були визначальними в доіндустріальному суспільстві. Здається, принаймні цю історичну сходинку вічно відстала Україна все ж переступила.

О. Гордон бачить різницю між двома відламами "літератури України" (згадаймо Ю. Каплана) не так в ідеології, хоча при їх означенні й не уникає ідейних наліпок, як в естетичній вартості побутуючих тут артефактів. Йому здається, що сучасна українська література найбільших успіхів досягла зусиллями письменників Галичини і Правобережжя (львівська і житомирська школи прозаїків, "станіславський феномен"), які опираються на князівсько-шляхетську традицію, тоді як "лівобережники", творчість яких Гордон пов'язує із засадами "козацько-пролетарського устрою" і які, на його думку, намагаються нав'язати Україні "більшовицько-лівобережну психологію і ментальність", то збивалися на голу публіцистичність (С. Жадан), то на патріотичну патетику (П. Вольвач). І хоча в іншій своїй публікації О. Гордон вважав за потрібне відмежуватися від ведених тоді ж розмов про "політичну автономію" Галичини, все ж відлуння цієї авантюрної чи відчайдушної ідеї в його "літературній географії" таки відчутне.

Поза всяким сумнівом, є підстави констатувати регіональність українського культурного простору, хоча ця проблема не зводиться до західно-східної дуальності. І різниця між сегментами цього простору не полягає, як це здається О. Гордонові, у ступені українськості кожного, а радше у способі її вираження з боку митця і способі її самоідентифікуючого переживання з боку публіки. Достоту, галичанин трохи інакше читає Шевченка, ніж поліщук чи слобожанин. Але це різночитання не роз'єднує їх, а тільки диференціює в рамках єдиного культурного коду, розмаїтить. До речі, культурна єдність обертається уніфікацією хіба що у випадку масової культури, а у нормі ж — єдністю розмаїття.

Що стосується власне українського мистецько-культурного простору, то в будь-якому його сегменті "реперами" служать одні й ті ж мистецькі цінності — чи то творені сучасниками безвідносно до їхньої територіальної прив'язки, чи то певним способом актуалізовані нетлінні (чому не повернути цьому слову його виїдене іржею іронії призначення) здобутки мистецької класики. І ті, й інші живуть і діють на ближчих і дальших орбітах довкруж змістового ядра мистецької культури, яке складалося впродовж століть і, володіючи енергетичною здатністю, зберігає певні інваріанти засадничо значущих для спільноти сенсів. Саме вони окреслюють конфігурацію духовності етнонаціональної спільноти, артикулюються в загальнонаціональному культурному коді та забезпечують цілісність культури, в т. ч. мистецької.

Цілісність мистецької культури опріявнює себе в різних площинах: змістово-смисловій, історичній, інтенціонально-цільовій, структурній, стильовій тощо. Яку б із них не брати до уваги — континуальність (історичну тяглість) чи стильові константи (барокові або романтичні), взаємодоповнюваність і повноту родових, видових і жанрових форм реалізації художньої свідомості чи верств мистецької культури, інтегральність внутрішньосистемних зв'язків творчо-продуктивної, виконавсько-інтерпретаційної та рецептивно-репродуктивної ділянок мистецької діяльності — маємо рахуватися принаймні з двома фундаментальними обставинами.

По-перше, цілісність мистецької культури, у т. ч. згадуваного учасниками обговорення культурного простору, не готова, задана, а завжди творена, процесуальна. По-друге, така цілісність завжди внутрішньо розрізнена, структурована, а не уніфікована, бо єдине відкривається у многому й розмаїтому: авангардному і традиційному, урбаністичному й "рустикальному", етнографічному і європейському, високому й "низовому"...

Політолог В. Карасьов позитивно оцінює поширення в умовах глобалізації "одноманітних зразків культури серед мільйонів людей по всьому світу", тобто культурне зоднаковіння. Йому заперечить будь-який культуролог, для якого самоцінність культурного розмаїття є аксіомою. Адже уніфікація культури через беззастережне домінування її масової верстви, до якої якраз і належать "одноманітні зразки", обертається і проти культури, і проти людини — нинішньої, що хибує споживацькою одномірністю, і завтрашньої, якій загрожує стовідсоткове омасовлення, а отже, духовне спустошення.

Перед такою загрозою стратегічні цілі культурної політики не можуть бути мінімізовані. Наприклад, до того, щоби зберегти культурні надбання чи навіть розвивати культуру. Стратегемою культурної політики мала б стати національно-культурна консолідація нашої спільноти і — понад те — розвиток і закріплення тих змін, яких вона зазнала взимку 2004 року. Мистецька культура не може відмовитися від участі у творенні нової спільноти.

● **Іван ЛИСИЙ**

ЯК СКОНСОЛІДУВАТИ УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

80 відсотків школярів із Росії, як показали соціологічні опитування, хочуть бачити свою країну великою, сильною і цивілізованою державою. Таке ж саме опитування серед українських школярів дало фактично протилежний результат — 70 відсотків нашої юні бачить свою перспективу в тому, аби виїхати у якусь із європейських країн і там реалізувати свої знання і здібності. Цей невтішний факт оприлюднила під час засідання "круглого столу", яке днями відбулося у Кіровограді, директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського, член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук Ганна Скрипник. Ця зустріч київських і кіровоградських науковців стала першим кроком у масштабному проекті — всеукраїнському комплексному дослідженні "Етнокультурна ідентичність за умов сучасних націоконсолідаційних процесів", роботу над яким у нашому краї очолив кандидат історичних наук, етнолог, доцент кафедри мистецтвознавства Кіровоградського педагогічного університету Олександр Босий.

Як подолати ті тривожні тенденції, що їх показало опитування? Етнологи стверджують, що саме етнічність є тим особливим механізмом, який інтегрує особистість у соціальну, громадянську, культурну та інші сфери життя. Для створення сконсолідованого суспільства потрібно розуміти, як саме діють ці механізми. Науковці, зокрема й на теренах нашої області, маючи розроблений соціологічний інструментарій (типи анкет для груп населення, що відрізняються за віком, освітнім рівнем, соціальним становищем) аналізуватимуть фактори, які формують національну свідомість, з'ясовуватимуть внутрішні, латентні механізми обрання певної моделі поведінки.

Очевидно, результати дослідження допоможуть науковцям багато чого пояснити і сформувати відповідні пріоритети державної політики, які б сприяли оптимістичнішому самопочуттю громадян, і зокрема молоді.

Етнологи вже сьогодні, спираючись на науковий аналіз, констатують те, що для нас, на перший погляд, дещо незвичне: Україна — не багатоетнічна держава. Останній перепис населення показав, що в нашій країні мешкають 78 відсотків українців, 17 відсотків росіян, представників усіх інших національностей — менше одного відсотка. Отож ми маємо менше десяти етнічних груп, які фіксуються у наукових етнологічних параметрах. До того ж, серед тих, хто зараховує себе до російськомовного населення (багато з них визначають себе росіянами), — чотири з половиною мільйони етнічних українців. Із розвитком держави, її економічним піднесенням відповідно триватиме процес повернення цих людей до українства. І саме розумне збалансування інтересів і культурних перспектив наявних етносів має стати нинішнім пріоритетом державної політики. Адже дві тенденції, які домінують у світі, — глобалізація і етнізація, якраз і передбачають модернізацію (переведення на електронні носії зразків народної культури) та пристосування до потреб урбанізованого суспільства професійної національної культури. Без долучення до цих процесів, переконана Ганна Скрипник, ми не зможемо претендувати ні на серйозний економічний розвиток, ні на цивілізоване гармонійне суспільне існування.

У цьому ключі учасників "круглого столу" турбували також проблеми викладання етнології, яка навіть у вищій школі здебільшого зведена до примітивного етнографізму. Це, а також відсутність навчальної літератури високого рівня, на думку викладача кафедри історії України Кіровоградського педуніверситету Світлани Проскурової, аж ніяк не сприяє формуванню вчительського корпусу з необхідним рівнем національної свідомості та наукової підготовки. При цьому, як зазначила завідувачка кабінету українознавства та краєзнавства Інституту підвищення кваліфікації педагогічних працівників області Лариса Гайда, ще й виникають проблеми інтеграції академічної українознавчої науки в освітні процеси, шкільне і позашкільне виховання.

Отож комплексне дослідження, що проводитиметься у Кіровоградській області, розташованій у самому центрі України, очевидно, сприятиме виявленню механізмів, які допоможуть швидше й повніше формувати консолідовану українську спільноту, яка матиме внутрішню потугу залишатися собою у глобалізованому світі.

● **Світлана ОРЕЛ**, Кіровоград